له فقر څخه د یوې خالې نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی

GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008

نړیوال ښاری انکشاف، څلورم ټوک، دریمه ګڼه، نومبر، ۲۰۰۸

ډاکتر محمد یونس

2008 م

ترجمه: داکتر امیر محمد منصوری

کابل، ثور، ۱۴۰۱ هش،

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی

ډاکټر محمد یونس

مقدمه

دغه لیکنه د ډاکټر محمد یونس د *«له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی* (۲۰۰۸ م) Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism (2008) د مقالې مستقیمه ژباړه ده. د ډاکټر یونس دغه لیکنه لومړی ځل په ۲۰۰۸ م کال د *نړیوال ښاری انکشاف (علمی مجله)، څلورم ټوک، دریمه ګڼه، نومبر،* ۲۰۰۸ م *GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008* کې نشر شوي وه چې وروسته بیا د هغه په همدغه عنوان د کتاب په لومړي فصل کې هم راوړل شوه.

دغه موجوده مقاله په واقعیت کې د ډاکټر یونس د «ټولنیز کاروبار» د تصور فلسفي او نظري مبادي توضیح کوي، نو ځکه مې ښه و بلله چې د کتاب دغه فصل وژباړل شي. پدې ترتیب سره هیله کیږي چې دغه لیکنه له یوې خوا دفقر اړوند د بشری ستونځو هغه عوامل او ریښې چې د سرمایه داری نظام په ماهیت کې تر سترګو کیږي ، یو څه توضیح کړي، او له بلې خوا به د ډاکټر یونس د «ټولنیز کاروبار» د تصور نظري مبادي او ماهیت د سرمایه داري نظام سره د مقارینې له لارې بیان شي.

د ډاکټر یونس له نظره سرمایه داري نظام په ماهیت کې د «اعظمې ګټې» په ترلاسه کولو بنا شوی وي، او پدې ترتیب سره د بشري ستونځو د حل په ځای د ډیرو نورو بشري ناورینونو سبب ګرځیدلای شي. له بلې خوا، البته د ډاکټر یونس له نظره، د «ټولنیز کاروبار» تصور د سرمایه داری نظام یو بدیل کیدای شي چې د بشري ستونځو د حل لپاره په مؤثر ډول کار وکړي. ټولنیز کاروبار هم د آزاد بازار د معمول شکل په شان د عرضې او تقاضا د اصل له مخې تنظیمیږي، خو ګټه یې بیا د پانګه وال نه بلکې د وړو متصدیانو وي- پانګه اچوونکي هم پخپله د ټولنې غریب قشر وي، خو د ګرامین بانک په شان نهاد یا افراد د کاروبار لپاره لازمې پانګه د قرضې په توګه ورکوي.

د ډاکټر یونس له نظره په کاروبارونو کې د ټولنیز مسؤلیت د زیاتوالی او ټولنیزو ښیګڼو ته د توجه کولو له لارې به د سرمایه داري نظام منفی جانبی عوارض، چې تر ډیره د «اعظمی ګټې» د تر لاسه کولو له تصور څخه سرچینه اخلی، را کمه شی. د ټولنیز کاروبار له تصور سره سم، به هر انسان، که غریب هم وي، د کاروبار وړتیا لري، خو د کاوربار د پیلولو او پر مخ بیولو لپاره هغه لازم عناصر (سرمایه او واک) نلري، چې دا بیا د ټولنیر کاروبار د تصور له لارې لاسته راتلای شي.د ګرامین بانک د ایجاد اساسي هدف په بنګله دیش کې غریبانو ته بې له تضمین څخه د وړو قرضو اسانتیا برابرول او هغوی وړو کاروبارونو ته هڅول وو. پدې ترتیب سره به واړه متشبثین د کاروبار د ایجادولو وړتیا پیداکړي.

دغه مفکورې او تجربې کیدای شي زموږ په هیواد کې هم د استفادې وړ شي اوهیله ده چې ځوان متشبثین او متقي متمویل اشخاص به یو څه ځینی زده کړای شي. لیکنه د هر چا لپاره ، خو په خاصه د کاروباري لوستونکو او د پوهنتونی علومو په نهادونو کې د استفادې لپاره توصیه کیږي.

والله علی مانقول و کیل

منصوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د داکتر محمد یونس لنډه پیژندنه

محمد یونس په بنگله دیش کې د گرامین بانک (د کلیو بانک) موسس دی . دغه بانک په ۲۰۰٦ م کالی کې ۴،۷ میلیونه وږو قرضه اخیستونکو ته ٦،۳۸ میلیارد ډالر قرضه ورکړي وه. دقرضو د بیرته تر لاسه کولو لپاره، گرامین بانک د (د پیوستون گروپونه) له سیستم څخه کار اخیست. دغه غیر رسمی کوچني گروپونه له یو بل سره په گډه له بانک څخه د قرض اخیستو درخواست کوي او د پیوستون د گروپ هر غړی د گروپ د نورو غړو د ضامین په توگه عمل کوي. پدې ترتیب سره له فقر څخه د نجات او اقتصادي پرمختگ لپاره دوی د یو بل د هڅو ملاتړ کوي.

داکتر محمد یونس یو بنگله دیشئ د ټولنیز کار ایجادونکئ، بانکدار، اقتصاددان او مدنی فعال وو. داکتر محمد یونس ته د گرامین بانک (د کلیو بانک) د تاسیس او کوچنیو پانگه اچونو او د قرضو اخیستنو په اړه د نوښتگرو کارونو له امله په ۲۰۰٦ م کال د نوبل جایزه ورکړل شوی وه. د گرامین بانک د قرضه اخیستو د نوښتونو له برکته د بانکونو له خوا د قرض ورکولو دغه سیستم پخپله د ټولني په هغه غریب قشر پوری تعلق پیدا کړ چې په پخوا کې د مروجو بانکي قرضه اخیستو څخه محروم وو. داکتر یونس او گرامین بانک ته دغه د نوبل جایزه د « د کوچنیو قرضو د اعتبار له برکته د ټو لني د غریب قشر د ټولنیزو او اقتصادي پراختیاوو او پرمختگ په لاره کې د ددوی د هڅو» له امله ورکړل شوی وه.

محمد یونس او گرامین بانک ته د سولی د نوبل د جایزی په مراسمو کې د ناروی هیواد د نوبل کمیټې ډاگیزه کړه چې « پایدار سوله تر هغو نشي تر لاسه کیدای تر څو چې د ټولني ټول وگړي له فقر څخه د خلاصون یوه لاره و نه مومي».

کمیټي زیاته کړه چې « یونس او گرامین بانک دا وښوده چې حتی د غریبانو هغه ډیر غریبان يي هم کولای شي د خپل پرمختگ لپاره هڅې وکړي». محمد یونس ته د نوبل د سولی په جایزې برسیره نوري متعددې جایزې هم ورکړل شوي دي؛ مثلا: په ۲۰۱۰ م کال کې د پنوسلوانیا د پوهنتون لخوا محمد یونس په تیرو ۲۵ کلونو کې د نړی د ۲۵ ډیر اغیزمنو افرادو له جملي څخه بلل شوی وو.

ډاکتر یونس د یوه بل ډیر لوستل شوي مشهور کتاب مؤلف هم ده: د غریبانو بانک: «واړه قرضونه او د نړیوال فقر په ضد مجادله Banker of the Poor: Micro- Lending and the Battle Against World Poverty

د ۲۰۱۱ م کال د فبروري په میاشت کې محمد یونس له څو نورو سره په گډه د « ټولنیز کسب اوکار- د یونس نړیوال نوښتگر عمل » بنیاد کیښوود. د ډاکتر یونس دغه بنیاد په ټوله نړی کې د ټولنیزو معضلو د حل لپاره ټولنیز کسب او کار ایجاد او هغه ته يې توسعه ورکوله. سربیره پردې دغه بنیاد «د بشری نوي پانگې په اړه د یونس د لید لوری د تحقق او کاروني» نړیوالی اداري اجرائیه غړی په توگه د ودې په حال کې هیوادونو کې د ټولنیزو کاروبارونو د توسعې لپاره هم آسنتیاوې برابروي او د ودې په حال کې هیوادونو کې دولتونو، شرکتونو، نهادونو او غیر دولتي سازمانونو ته مشاورتی خدمتونه تهیه او وړاندي کوي.

ډاکتر یونس د چیټاگنگ په پوهنتون کې د اقتصاد استاد هم وو خو په ۲۰۱۲ م کال د گلاسکو د پوهنتون ریس وگمارل شو چې تر ۲۰۱۸ م کار پوري يې هغهدنده تر سره کوله. محمد یونس د گرامین بانک موسس او مدیره هیئت غړی وو خو د ۲۰۱۱ م کال د مارچ په میاشت کی د بنگله دیش حکومت نوموړی د تخلفاتو او د عمر د زیاتوالي په وجه له دغو وظایفو څخه برطرف کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. يو نوی ډول کاروبار

په ۱۹۹۱ م کال کې د شوروی اتحاد تر پاشل کيدو وروسته د آزاد بازار[1] تصور د نړۍ په مخ خپور شو. د آزاد بازار اقتصاد په چين، جنوبی اسيا، د جنوبی امريکا په ډيره برخه، غربی اروپا او حتی په پخواني شوروي اتحاد کې خپلې ريښې وغځولې. ډير داسې شيان شته چې آزاد بازار يې په ډيره عالي توګه تر سره کوي. که هغو ملتونو ته چې د سرمايه داري نظام اوږده مخينه لري، لکه غربی اروپا او شمالي امريکا، وکتل شي، نو د آبادی ډيرشواهد پکې ليدل کيږي. همداراز هلته موږ د تکنالوژيکي نوښتونو، ساينسی اکتشافاتو، او په تعليمی او ټولنيزو برخوکې زيات پرمختګونه وينو. درې سوه کاله پخوا د معاصر سرمايه داري نظام رامنځته کيدو دا ممکنه کړه چې نړۍ پدې موده کې داسی پرمختګ تجربه کړی، چې هيڅکله يې پخوا نه و ليدلی. خو له دغو برياليتوبونو سره سره، د شوروی اتحاد تر پاشل کيدو را هيسې، چې يو نسل تيرشوی، د نااميدي يو احساس را منځته کيدونکی ده (په سرمايه داری نظام د بې باوري احساس راټوکيدونکۍ ده).

دا باور موجود ده چې سرمايه داري نظام بريالی دی. دکاروبار وده جريان لري، نړيوال تجارت په تيزۍ سره پراخيږي، کثيرالمليتی تصدي ګانې د پرمختلونکو ملتونو او په پخواني شوروي اتحاد پورې تړليو هيوادونو په بازارونو کې خپريږی او تکنالوژيکی پرمختګ په مضاعف ډول خپلې ودې ته دوام ورکوي. خو هر څوک لدې سوکالۍ څخه برخمن ندي چې د نړيوالي آبادۍ ويش يې داسی توضيح کوي: د نړۍد عايداتو (درآمد) ۹۴ فيصده د نړۍ د نفوس ۴۰ فيصده افرادو ته ورځي، او د نړۍ پاته ۶۰ فيصده نفوس د نړۍ د عايداتو يوازي ٦ فيصده تر لاسه کوي. د نړۍ نيمايي نفوس د ورځې په له دوو کمو ډالرو ګذاره کوي او تر يو بيليون پورې انسانان بيا تر يوه ډالر هم کم عايد لري.

د نړۍ پر مخ غربت او فقر په مساوي توګه ندی تقسيم شوی: د مځکې پر مخ ځيني خاصې سيمې بيا د دغو پرمختګونو تر ټولو بدې اغيزې ګالي. د افريقا نيمه صحرايي سيمې، جنوبي اسيا او د لاتين امريکا سلګونه ميليونه غريب وګړي له لوږې سره لاس او ګريوان دي. داسی دوراني آفتونه، لکه د ۲۰۰۴ کال څونامي چې د هند د بحر ځينې سيمې يې په کنډوالو بدلې کړي، په دوامداره توګه سلګونه ميليونه غريب خلک وژني. د نړۍ د شمال او جنوب يعنی د نړۍ د آبادو او متباقي وګړو تر منځ فاصله نوره هم زياته شوې ده.

يو شمير هيوادونو چې پدې اخرو دريو لسيزو کې يې له اقتصادي پرمختګ څخه خوند اخيستی بيا د دې پرمختګ لوړ قيمت هم پرې کړی دی . چين چې په ۱۹۷۰ ومو لسيزو کې يې اقتصادي اصلاحات په هيواد کې معرفي کړل يوه سريع اقتصادي وده تجربه کړه چې د نړيوال بانک د معلوماتو په بنياد ۴۰۰ ميلونه چينايی وګړي له غربت څخه وژغورل شول. (د دې په نتيجه کی اوس د نړی د فقير نفوس تر ټولو لوی شمير په هند کې دي ، سره لدې چې د چين نفوس ورباندی زيات دی).

---

[1]. آزاد بازار (Free market) د «عرضې او تقاضا» په تصور بنا يو اقتصادي نظام ده چې د دولت کنترول پکې ډير کم او يا هيڅ وي. برعکس يې کنترول شوی يا پلان شوی اقتصاد (Planned or controlled economy) يا اقتصادي نظام ده چيري چې دولت د توليد منابع په اختيار کې لری او د آبادۍ د ويش او د اجناسو او خدماتو قيم او د مزدورانو مزد تعينوي. د آزاد بازار او سرمايه داري نظام (Capitalism) اصطلاحات معمولا د يو او بل په مفهوم استعماليږي خو يو څه تفاوت سره لري. که څه هم په آزاد بازار او سرمايه داري نظامونو کې عرضه او تقاضا اصل دی، چې د اجناسو د توليد او خدماتو د قيمتونو د تعيين لپاره اساس وي. سرمايه داري اقتصادي نظام د سرمايي د ايجاد او د توليدي عواملو او د هغوی د ملکيت په مسئله باندې تمرکز لري، خو د آزاد بازار اقتصاد بيا د آبادی يا داجناسو او خدماتو په تبادله باندي تمرکز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دغو ټولو پرمختګونو بیا یو شمیر بدې ټولنیزې ستونځې را منځته کړې دي. د اقتصادي ودې په لور په بیړه کې چینایی حاکمانو دې ته وکتل چې کمپنیو یې د سیمې اوبه او هوا ککړه کړه. برسیره پر دې د پرمختګ سره سره بیا هم د مالدار او غیر مالدار (آباد او غریب) تر منځ ویش او فاصله زیاتیږي. د تخنیکی شاخیصونو ، مثلا د جینی ضریب[2] Gini Coefficient د محاسبو پر اساس د عایداتو (درآمد) تفاوت په چین کې د هند په نسبت په خراب حالت کې ده.

حتی د امریکا په متحده آیالاتو کې، چې د نړۍ د ډیر آباد هیواد په توګه شهرت لري، هم ټولنیز پرمختګ مایوسونکی دی. له دولسیزو ورو پرمختګ وروسته په اخرو کلونو کې د هغو کسانو شمیر چې په غربت کې ژوند تیروي زیات شو. تقریبا ۴۷ میلیونه خلک (چې د امریکا د نفوس تقریبا شپږمه برخه جوړوي) روغتیایی بیمې نلري او اولیه روغتیایي خدماتو ته د لاسرسي په اړه له ستونځو سره مخ دي. د ساړه جنګ[3] ترختمیدو وروسته ډیرو فکر کاوو چې دفاعي مصارف به کم او روغتیایي او تعلیمی ټولنیز پروګرامونه به زیات شي. خو د ۲۰۰۱ کال دسپتمبر تر پیښې وروسته د امریکا متحده آیالاتو حکومت په نظامي او آمینیتي فعالیتونو تمرکز زیات کړ او غریب وګړي یې له نظره وغورزول.

دغه نړیوال مسایل بې توجه هم پاته نشول.د نوي زریزې په پیلیدو سره ټوله نړۍ منسجمه شوه تر څو دغه مسایل په نظر کې ونیول شي. په ۲۰۰۰ م کال د نړۍ مشران په ملګروملتونو کې سره راټول شول او د نورو اهدافو تر څنګ یې دا وپتیله چې تر ۲۰۱۵ کابل پورې به د نړۍ د فقر کچه نیمایي ته را کښته کړي (د ۲۰۰۰ وم کال په نسبت). خو د نیمایی وخت په تیریدو سره (په ۲۰۰۸ کال) کې د دغه هدف نتایج مایوسونکې دي او اکثر ناظرین باورمند دي چې د زریزی دغه هدف به پوره نشي. (د داکتر محمد یونس – د مقالی لیکوال - په باور: بنګله دیش تر یوه حده دغه هدف ته نژدی کیدونکی دی – هیله ده چې په بنګله دیش کې به د فقر کچه په ۲۰۱۵ کال کې نیمایی ته را کښته شوي وي).

څه شی غلط دي؟ پداسی نړۍ کې چې د آزادې تصدۍ ایدیالوژۍ یو ریښتنی سیال نلري، نو د ډیرو خلکو لپاره آزاد بازار ولې ناکام شو؟ پداسي حال کې چې یو شمیر ملتونه د ډیرې سوکالۍ او آبادۍ په لور روان دي، ولې ډیر نور بیا شاته پاته شول؟

دلیل یې ساده ده: نا فلتر شوي بازارونه د دوی په موجوده شکل سره د دې لپاره ندي چې ټولنیزې ستونځې را کمې کړي، بلکې غالبا به فقر ، مرضونه، ککړتیا، فساد، جرمونه او د مساوات نشتوالی (تفاوتونه) لانور هم ورسره ډیرشي.

---

[2] د جینی ضریب یا د جینی ممیز د و لسونو په سطحه د درآمد (عایداتو) ویش بیانوي. دغه تصور په ۱۹۱۲ م کال د ایتالیایی احصائیه پوه Corrado Gini له خوا را منځته شو چې معمولا د اقتصادي غیرمساوات یو مقیاس بلل کیږي. دغه ضریب د درآمد (عاید) یا په بل عبارت د نفوس پر سر د آبادي ویش اندازه کوي او د (صفر) او (یوه) تر منځ قیمت اخلي.د دغه ضریب صفر قیمت د نفوسو تر منځ د عایداتو بشپړ مساوي او یو د هغو بشپړ غیر مساوی حالت بیانوي. د دغه ضریب د (یو) قیمت (د عاید بشپړ غیر مساوت) دا معنی لری چې په یوه ټولنه کې یوازې یو کس ټول عاید ترلاسه کوي او نور ټول بیا صفر عاید لري.

[3] سوړ جنګ (Cold war) د امریکا او شوروی اتحاد او د دوی د متحدانو تر منځ یو دوامداره کشکمش او تقابل وو. دغه نوم لومړي ځل تر دوهم نړیوال جنګ وروسته په ۱۹۴۵ م کال کې د Georg Ovel په یوه لیکلي مقاله کې ذکر شوی وو. سوړ جنګ د دغو دوو قطبونو تر منځ په سیاسي، اقتصادي او تبلیغاتی او تر یوه محدوده حده په تسلیحاتي جبهو کې یو ډول سیالي او تقابل وو. د شوروي تر ړنګیدا وروسته د ساړه جنګ تصور هم هیر شو او یو قطبي نړۍ را منځته شوه چې امریکا پکې یکه تازه ښکاریده. داسي ښکاري چې پدي اخرو کې د ناتو د دوامداره پراختیا او د روسیی انزوا او دوامداره تحقیر د یو ډول نوي ساړه جنګ بنه را منځته کوي. په سوریه او تر یوه حده په لیبیا کی د امریکا او متحدانو (ناتو) او اوسنی روسیي مخامخ کیدل او په اوکرایین کې روانه جګړه د یو بل ډول ساړه یا «نیمه تاوده»؛ جنګ نښې بیانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه (د مقالې ليکوال) د نړيوالی[4] نظريه تايدوم – آزاد بازار بايد د هيوادونو له حدودو څخه د باندی توسعه پيداکړي، د ملتونو تر منځ تجارت اجازه ولري، او د سرمايو جريان (انتقال) او دولتونه بايد بين المللی کمپنيو ته د تجارت او کاروبار اسانتياوو چمتو کولو ته علاقمند وي، او د ماليی مناسب قوانين او اسانتياوی ورکړي. نړيوالی (نړيوالتوب) د کاروبار د يوه عمومی اصل په حيث غريبو خلکو ته د نورو بديلونو په نسبت ډيره ګټه رسولای شي. خو د يوه صحيح نظارت او لارښود د نه موجوديت په صورت کې نړيوالي يو لوی باالقوه ضرر هم کيدای شي.

نړيوال تجارت د يوه سل لينه لوی جرنيلی سړک په شان ده چې پر مځکه باندې ډيرې ترافيکی څلور لارې او يو پربل باندی د تيريدو مواقع لري. که په دغسي يوه لوی سړک ترافيکی اشارې، د سرعتونو د کنترول نښې، د وزن او جګوالي محدوديتونه او يا د سړکونو نښې نه وي، نو د مځکې مخ به د لويو قدرتمندو اقتصادونو لوی ټرکونه ونيسي. واړه موټرونه – د يوه بزګر داکسن موټر، يا د بنګله ديش د غواياڼو ګاډی او يا بايسکلي کراچی به له دغسې لوی سرک څخه ايستل کيږی.

د دې لپاره چې د «دوه طرفه ګټلو – دوه طرفه برد» نړيوالتوب ولرو، موږ بايد عادلانه ترافيکي قوانين، ترافيکي اشارې او ترافيکي پوليس ولرو. دا اصل چې « هر څه د پياوړي دي» بيا بايد په داسی اصل تعويض شي چې دا تضمين کړي چې غريب ترين هم پدې جرنيلي سرک باندی لار لري. که داسي نه وي، نو بيا به نړيوال آزاد بازار د اقتصادې امپرياليزم په کنترول کې راځي.

په عين حال کې محلي، ساحوي او ملي بازارونه هم مناسبو مقررو او کنترول ته اړتيا لري تر څو د غريبو خلکو ګټې خوندي کړي. د د غسی کنترول د نه موجوديت په صورت کې به مستعد (آباد خلک) په آسانی سره حالات د خپلې ګټې په خوا ورکاږه کړي.

په ورځني ژوند کې د نامحدوده يو لينه سرمايه داری منفی اغيزې هرچيري ليدل کيږي- مثلا هغه نړيوالې تصدی چې فابريکي د نړی په غريبو هيوادونو کې تاسيسوی، چيری چې ارزانبيه مزدوران (د ماشومانو په شمول) په اسانی استثمار کيدای شی، تر څو د دوی ګټه زياته شي؛ هغه کمپنی چې د خپلو پيسو د سپما لپاره د هوا، خاورې او اوبو د ککړتيا عامل ګرزي؛ يا هم د اعلاناتو کمپنی ګانی چې د مضرو يا غير ضروري محصولاتو د پلورلو لپاره د بازار مونډني غولونکونکي نشرات کوي.

په نورو برسيره،موږ وينو چې د اقتصاد ټول سکتور د بشر غريب قشر،چې د نړی نيمايی نفوس جوړوي، له پامه غورزولي دي. په اقتصادي سکتور کې د نړيوال تجارت تمرکز په خلکو باندی د داسي لوکسو موادو خرڅلاو وي چې د دوی په کار نه وي، خو د کمپنيو ګټه پکې ډيره وي.

زه په آزاد بازار باندې د ټولو لپاره د آزادي د يوه الهام اخيستونکي منبع به حيث باور لرم ، نه د يوه وړوکي ممتاز قشر د انحطاط د مهندسی د وسيلې په حيث. د نړی آبادو هيوادونو په شمالي امريکا، اروپا او د اسيا په يوه برخه کې د نوښتګرو انرژيو، موثريت او د تحرک له قدرت څخه، چې د آزاد بازار توليد او محصول دي ، ډيره زياته ګټه ترلاسه کړه. ما خپل ژوند دې ته وقف کړ چې د آزاد بازار عين دغه ډول ګټې د نړی ډيرو هيرو شويو پرګنو ته راوړم – يعنی هغو ډيرو غريبو بشري کتلو ته کوم چې د بازار په اړه د اقتصاد پوهانو او کاروباريانو په خبرو کې کوم خاص عامل نه بلل کيږي.

---

[4]. نړيوالي Globalization هغه پروسه ده چې له مخي يې تجارت او کاوبارونه او نور سازمانونونه (د تعليمی، فرهنګي، سياسی او بشری سازمانونو په شمول) په نړيواله سطحه اغيزو ته پراختيا ورکوي او يا په نړيواله پيمانه عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما تجربو دا وښووده چې آزاد بازار لکه څنګه چې قوي اوګټور ده، کیدای شي داسي مسایلو ته لکه نړیوال فقر او د محیط تنزل (خرابوالي) ته ځواب ویونکی شي، خو هغه وخت چې یوازی او په بیرحمانه توګه د هغه د مستعدترینو (مالدارترینو) واکدارانو (سهم لرونکو) مالي اهداف/ګټې پوره کړي.

آیا دولت یو ځواب ده؟

ډیر خلک داسې فرضوي چې آزادبازار ټولنیزې ستونځې نشي حل کولای، خو حکومتونه یې کولای شي. لکه څنګه چې شخصي سکتور د ځاني منافعو لپاره وقف شوی وي، نو داسي انګیرل کیږي چې حکومتونه به د ټولنو د ګټو نمایندګي کوي. له دغه ځایه څخه دا باور لرل منطقي ښکاري چې لوی پیمانه ټولنیز مشکلات باید د حکومت د صلاحیتونو په محوطه کې وي.

حکومت کیدای شي پدې کې مرسته وکړي چې زموږ لپاره مطلوبه یوه نړۍ، چې موږ پکې ژوند کول غواړو، جوړه کړي. یو شمیر داسي وظایف دي چې د افرادو یا خصوصي بنسټونو په لاس نشي تنظیمیدای – مثلا ملی دفاع، یو مرکزی بانک چې د اسعارو وړاندي کول او بانکي کاروبار تنظیموي، ، ملی تعلیمی نظام، ملی روغتیایي خدمات تر څو ټولو ته د روغتیایی خدماتو د رسد اطمنان حاصل شي او د عامه آفاتو اغیزې کمې کړای شي. دا هم مهمه ده چې حکومت د مقررو د وضع کولو له لاري پانګه اچونه کنترول او محدوده کړي – لکه ترافیکی قوانین.که څه هم په نړیوال اقتصاد کې د نړیوالې اړوند مقررې او قوانین لاتر اوسه هم د بحث موضوع ده او یو بین المللی اقتصادي نظم باید بشپړ را پیدا شي، اما ډیر حکومتونه په ملي او محلي سطحو د آزاد بازار ښه مراقبت کوي. دغه خبره تر ډیره په ریښتینو صنعتي هیوادونو کې ډیره ربښتیا ده چیرې چې سرمایه داري نظام اوږده تاریخي مخینه لري او دموکراتیکو حکومتونو هلته په تدریجي توګه د آزاد بازار د تنظیمولو مناسب مقررات او سیستمونه پیاده کړي دي.

په دغسي مواردو کې (مالي) ترافیکي قوانین د آزاد بازار څخه د نظارت له لاري د غذا او دواګانو کاروبار تنظیموي او د مشتریانو د غلطولو مخنیوی کوي، مثلا د خطرناکو او مضرو محصولاتو خرڅلاو، د دروغجنو اعلاناتو خپرول، د قراردادونو څخه کوړوالی او د چاپیریال د ککړتیا پر خلاف قوانین. دغه قوانین د معلوماتو/ارقامو چوکاټ ایجاد او تنظیموی چې د هغه په حدودو کې کاروبار او کاروباری اجرات تر سره کیږي- مثلا د اسعارو د ذخایرو اجراآت، د شرکتونو د مالی چارو معلومات افشا او خپرول، او د محاسبو او کنترول معیاری کړني. دغه مقررې او قوانین دا تضمینوي چې کاروبارونه په مناسبه سطحه پرمخ بیول کیږي.

د کاروبارونو لپاه ترافیکی قوانین بی عیبه او کامل هم نه وي او همیشه په ښه توګه نه اعمالیږي او پدې توګه د قوانینو له موجودیت سره سره ځیني شرکتونه بیا هم مشتریان غولوي، چاپیریال ککړوي او پانګه اچوونکي هم غولوي. دغه ډول ستونځې په خاصه توګه په پرمختلونکو هیوادونو کې ډیرې درنې او جدي وي، چیرې چې حکومتونه یې ضعیف او اداري یې فاسدې وي. په پرمختللیو هیوادونو کې حکومتونه معمولا د چارو د تنظیم وظایف په ښه توګه تر سره کوي، که څه هم د۱۹۸۰ یمی لسیزی را پدیخوا محافظه کار سیاستمداران[5] هڅې کوي او له هر ممکن فرصت

[5].په غربي سیاسی قاموس کې د محافظه کار او دموکرات دوه اصطلاح ګاني دي. د محافظه کار اصطلاح هغه سیاسی لید لوري ته راجع کیږی چې د پخوانی عرف (که حکومتی نظام وی یا اجتماعي ، اقتصادي یا بل څه) باندي ټینګار لري او د مودرن (عصری کیدو) سره مخالفت ښیي. په مجموع کې محافظه کاران په ټولنیزو امورو، په خاصه اقتصادي چارو کې د دولت په کم او د آزاد بازار په لوی رول باندي تاکید کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه یې ګټه اخیستی چې د حکومتونو د تنظیم امور له نظره وغورزول شي. بیا هم حتی د کاروباري امورو یو ډېر اعلی حکومتي نظارت او کنترول سیستم هم یوازی بس نه وي چې د جدي او درنو ټولنیزو مسایلو حل کول خو لا پریږده چې حتی ور سره د مقابلې کولو تضمین وکړي. د نظم او کنترول حکومتي سیستمونه د کاروبارونو په لارو چارو اغیزې لرلای شي، خو هغو ساحو ته چې کاروبارونه یې له پامه غورزوی، رسیدګی نشي کولای. تجارت او کاروبارونه د مسایلو په حلولو نشي مامور کیدای او یو ډول محرکاتو ته اړتیا لري تر څو دا کا رکول وغواړي.

کاروباری ترافیکی قوانین په نړیوالو اقتصادي لویو لارو (جرنلی سرکونو) د وړو موټرونو او لاریو او حتی ریکشاګانو لپاره هم د تګ راتګ ځای ځایګی برابرولای شي. خو د میلیونونو هغو خلکو په هکله چې حتی د عادي عراده جاتو مالکان هم نه وي، څه وشي؟ په میلیونونو هغه ښځې، او ماشومان به څه کوي ، چې د دوی بنیادي بشري اړتیاوې لا هم بې ځوابه پاته دي ؟ څنګه وکولای شو چې د نړۍ نیمایي نفوس چې د ودې په ټیټه سطحه کې دي، د دې وړتیا او قابلیتونه تر لاسه کړي تر څو دوی هم د نړیوال اقتصادي څرخ روان جریان ته را پورته شي او پدې ترتیب د آزاد بازار په اقتصاد کې سیالي وکړای شي؟ اقتصادي تمځایي اشارې او ترافیکي پولیس دغه کار نشي ترسره کولای.

حکومتونو د تاریخ په اوږدو کې هڅې کړي دي چې د دغه ټولنیزو مسایلو حلولو ته لاره پیداکړي. په منځنیو پیړیو[6] کې انګلستان ضعیف قوانین لرل چې نه یې شو کولای د هغو خلکو مرسته وکړي چې په بله لاره یې نشو کولای. معاصر حکومتونه داسې پروګرامونه لري چې ټولنیزو مسایلو ته رسیدګي کړای شي، مثلا حکومتونه ډاکټران، نرسان، معلمان، ساینس پوهان، ټولنیز کارکوونکي او څیړونکي استخداموي تر څو د بی وسه وګړو ملاتړ وکړي.

په ځینو هیوادونو کې حکومتي ایجنسیانې د فقر په له منځه وړلو، ناروغیو او نورو ټولنیزو مصایبو په کمولو کې تر نیمي لارې رسیدلي دي. بنګله دیش یو له دغسي هیوادونو ځخه ده چې د نړۍ یو له پر نفوسه منطقو ځخه شمیرل کیږي چې ۱۴۵ میلیونه وګړي یې د امریکا د ویسکونسن د ایالت په برابر ساحه[7] کې اوسیږي. که په بله ژبه ووایو چې که د ټولې نړۍ نفوس د امریکا په متحده آیالاتو کې سره را ټول کړو نو د نفوسو تکاثف میزان به یې د بنګله دیش د (هغه وخت) نفوس د تکاثف تر میزان لږ کم وي. لدې سره سره بیا هم بنګله دیش د نفوس د فشار د کچې په را کمولو کې ښه پرمختګ کړی دی. په اخرو دریو لسیزو کې د مور په سر د اولادونو په میزان کې د پام وړ کمی راوستل شوی او دغه تمایل لا روان دی. (په ۱۹۷۵ م کال کی د مور په سر ٦،۳ خو په ۱۹۹۹ م کې بیا دغه میزان ۳،۳   ته راټیټ شو). دغه جالب او د توجه وړ ښه والی تر ډیره حده د حکومت د هڅو له برکته را منځته شو چې د هیواد په سطحه د روغتیایي کلینیکونو له لارې د ولادتونو تر منځ د واټن د مراعات لپاره لازم محصولات ویشل ، معلومات خپرول او روغتیایي خدمات وړاندې کول پکې شامل وو. د فقر په پرمختګ او د فقر په تخفیف او کمښت کې غیردولتي موسساتو او همداراز د ګرامین بانک هڅو هم مهم رول ولوباوه.

حکومتونه د ټولنیزو مسایلو د حل په اړه ډیر څه کولای شي. حکومت لویه اداره وي او د دې قدرت لری چې د ټولنو هر ګوټ ته ورسیږی او د مالیاتو له لارې ډېر منابع بسیج او را ټول کړي. د غریبو هیوادونو حکومتونه هم د نړیوالو مرستو له صندوق ځخه اعانې او کم سوده یا بې سوده پورونه تر لاسه کولای شي. نو دا آسانه ښکاري چې ټولنیز مسایل

---

[6]. منځنی پیړی Middle Ages د اروپا په تاریخ کې په پنځمه میلادي پیړی کې د روم د تمدن د سقوط ځخه را وروسته بیا په اروپا کې د رینیسانس تر دوري پوری (تقریبا ۱۳- ۱۵ میلادي پیړی پوری) تاریخی دورې ته ویل کیږي.
[7]. د بنګله دیش نفوس اوس ۱۶۳ میلیونه دی او خاوره یې تقریبا د افغانستان څلورمه برخه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره را ونغښتل او د دولت په غاړه کې ور واچول شي او ورته ووایی چې «دغه ده در وایې خله او سم یې کړه»! خو که دغه طریقه موثره وای نو ټولنیز مسایل به لاپخوا حل شوي وای. د ټولنیزو مسایلو موجودیت د ا ثابتوي چې حکومتونه یوازي په خپل ځان دغو مسایلو ته ځواب ولی نشي ویلای؟.

د دې سوال د ځواب دلایل یو څو دي. یو دا چې حکومتونه ممکن غیر موثر وي، ورو عمل کوي، فساد ته تمایل پکې وي، بیوروکراسي پکې زیاته وي او د ځان دایمی کار یې بولي. دغه ټول بیا د حکومتونو د ګټې جانبي عوارض دي چې: د حکومت حجم لوی وي (پړسیدلي اداری جوړښتونه)، قدرت، او متمول او مالدار قشر په حتمي توګه حکومتونه غټوي او ځانته یې جذبوی تر څو یې د خپل قدرت او مال د زیاتوالي لپاره وکاروي.

حکومتونه معمولا د شیانو د ایجاد لپاره ښه وی خو چې کله د هغو شیانو د وجود ضرورت رفع شي او د حکومت د اوږو بار وګرزي، نو د هغو د بندولو لپاره بیا ښه نه وي. د ګټو ترلاسه کول – مخصوصا د وظایفو، په هره نوي اداره کې ایجادیږي. په بنګله دیش کې هغه مامورین چې یوازي د دې لپاره ګمارل شوي وو چې په دولتي ادارو کې ساعتونه کوک کړي (چاپی ورکړي)، سره لدې چې هغه ساعتونه په برېښنایی ساعتونو تعویض شول خو دغو مامورینو تر کلونو پورې دغه بستونه ساتلی وو او تنخواوی یې اخیستې[8]. سیاسیون هم په حکومتي ادارو کې د موثریت مانع ګرزیدای شي- که څه هم (سیاسیون) شاید د شفافیت «حسابدهي» په معنی وي.

دا واقعیت چې د خلکو ګروپونه دا غواړي چې حکومت د دوی ګټې وساتي او په خپلو نمایندګانو فشار راوړي چې د دوی د ګټو حمایت وکړي، او دغه بیا د دموکراسۍ یوه اساسي ځانګړتیا ده. خو په عین حال کې دغه اړخ بیا کله کله داسي معنی پیداکوي چې د پرګنو د منافعو په عوض د یوه یا څو باقدرته متنفذو ګروپونو منافع معتبرې وبللي شي. د مثال په توګه په امریکا کې د غیر معقول او غیرموثر روغتیایي اسانتیاوو سیستم، چې په لسګونو میلیونه خلک یې له روغتیایي بیمو څخه بې برخې کړي دي. د بیمو په دغه ناروا سیستم کې د اصلاحاتو راوړل ځکه نا ممکن دي چې د باقدرته بیمه اي او دواسازي کمپنیو له ګټو سره مغایرت لري. د حکومتونو دغه ارثي کمزورتیاوې دا توضیح کوي چې ولې د پخواني شوروي اتحاد دولتي کنترول شوی اقتصادي نظام بالاخره وپاشل شو اوسقوط یې وکړ. د حکومت دغه ډول کمزروتیاوې داهم توضیح کوي چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ولې خلک د دولت په ملکیت او پشتوانه باندي د ټولنیزو مسایلو د حل سره خوشحاله نه دي. حکومتونه باید زموږ د بدترینو مشکلاتو په رفع کولو کې مرسته وکړي خو حکومتونه یې یوازی په خپل سر نشی حل کولای.

---

8. زموږ د هیواد په اردو کې هم د فیل د ډاکټر قصه شته، سره لدې چې په موجوده نظامي جزوتامونو کې فیل نه وو خو د پخواني تشکیل سره د فیل ډاکټر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غیر انتفاعي (خیریه) مؤسساتو سهم

د نړۍ په سطحه له حکومت څخه سترې شوي ډېر هغه خلک چې د ټولنیزو مسایلو په اړه فکر او اندیښنه لري،غیر انتفاعي یا غیر منفعتي موسسات (Non Profit Organizations) یې پیل کړل تر څو د ټولینزو مسایلو د حل په اړه یو څه وکړي. د غیر انتفاعي اصطلاح ډېر مختلف شکلونه لري او په مختلفو نومونو یادیږي: غیر انتفاعي مؤسسات، غیر دولتي مؤسسات ، رضاراکارانه مؤسسات، خیریه ټولنې، بشردوستانه بنسټونه، او نور.

«رضاکار» خدمت له نورو انسانانو سره د بنیادي خواخوږي په تصور او فکر کې ریښه لري. د نړۍ ټول ادیان خپلو پیروانو ته لارښوونه کوي چې له محتاجو سره مرسته وکړي. په ځانګړي ډول په اضطراری حالاتو کې غیر انتفاعي بنسټونه مرستې تر لاسه کوي چې زیانمن شوو کسانو ته یې ورسوي. مثلا یو کال په بنګله دیش کې د بحر د مد او جذر څخه د را سر شویو سیلابونو په وخت د نړۍ له مختلفو برخو څخه سخاوتمندانه مرستو په بنګله دیش کې دلسګونو زرو انسانانو ژوند وژغوره. له دغه سره سره دا ثابته شوه چې غیر انتفاعي موسسات په یوازی سر د ټولنیزو ستونځو د ځوابولو لپاره کافي نه دي. دوامداره او حتی ورځ په ورځ خرابیدونکي نړیوال فقر، سیمه ایز ټول شموله امراض ، بې کوري، لوږه، او د چاپیریال ککړتیاوې د دې ادعا لپاره کافي شواهد دي چې دا ښیي چې رضاکار فعالیتونه دغه کار نشي تر سره کولای.

رضاکاري هم په خپل ځان کې یو ډول ذاتي کمزورتیاوې لري: رضاکاري د سخي افرادو، مؤسساتو او یا هم د دولتي اجنسیو په دوامداره اعانو باندي تکیه لري. کله چې دغه اعانې ودریږی نو د رضاکارانه مؤسساتو هغه ښه کار هم دریږي. بر سیره پردې د غیر منفعتي مؤسساتو له هر ریس څخه دا خبره اوریدل کیږي چې د ټولو اړتیاوو د رفع کولو لپاره کافي پیسي ورسره نشته. حتی که (د خلکو) اقتصاد قوي هم وي او د خلکو بټوې له پیسو هم ډکې وي، بیا هم د عایداتو څخه د رضاکارانه اعانو ورکولو لپاه یو ه محدوده برخه وي. په سختو وختونو کې چې کله د اړوخلکو ضرورتونه ډېر زیات وي، نو د اعانو اندازه هم کمه وي.رضاکاري د څاڅکو د تجمع د اقتصاد یو شکل ده نو کله چې څاڅکی بند شي، نو له اړو سره مرسته هم بندیږي.

په اعانو باني اتکا کول نور مشکلات هم را پیداکوي. په داسي هیوادونو کې چې ټولنیز مسایل ډېر زیات دي، لکه بنګله دیش، د جنوبي اسیا په نورو سیمو، د لاتین امریکا په لویه برخه او نیمه صحرایی افریقایي سیمو کې د رضاکاره فعالیتونو لپاره موجود منابع معمولا ډېر لږ پیداکیږي. سربیره پردې د دغسې سیمو لپاره د لرې پرتو متمولو هیوادونو له وګړو څخه د داسې سیمو لپاره چې هغوی هیڅ نه وي لیدلي او هلته د داسې خلکو لپاره چې هغوی یې هیڅ نه پیژني، د اعانو د تر لاسه کولو دوامداره علاقه ساتل هم ستونځمن کار وي- مستمرې اعانې تر لاسه کول مشکل وي. دغه ستونځه د منلو وړ ده، خو په نتیجه کې یې د هغو هیوادونو وګړې چې جدي او حادې ټولنیزې ستونځې لري، بې توجه پاته کیږي.

دغه ستونځه د بحرانونو د وقوع پر وخت لا لوییږي، مثلا کله چې هلته طبعي آفات رامنځ ته شي، کله چې جنګونه د ولسونو د پاځون سبب شي او بیا ورڅخه رنځیږي، کله چې وبایي ناروغیانې خپرې شي، او چیرې چې یوه سیمه د چاپیریالي سقوط په وجه نوره د انسانانو د اوسیدو وړ نه وي. همداراز د رضاکاري عرضه په چابکۍ سره د تقاضا په اندازه نه وي. په اوسنیو حالاتو کې له نړۍ څخه په مکرره توګه خبرونه خپریږی چې دومره اندیښنې او د توجه وړ تقاضا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا هیڅکله نه وه واقع شوي. له تلویزیونو څخه د ډراماتیکو او مهیجو فاجعو راپورونه د رضاکارو زمریانو د اعانو اسهام ژر جذبوي، پداسي حال کې چې نوري مهیجې فاجعي چې کمي خپریږي[9]، بیا له پامه غورزیدلي پاته کیږي. او بالاخره اعانه ورکوونکي هم «ستړیږي او حوصلې بایلي» او بالاخره اعانه ورکوونکي هم دریږي[10].

په نتیجه کې ویلای شو چې د غیر انتفاعي مؤسساتو د موثریت لپاره یو حد او اندازه ده. په دوامداره توګه له تمویلونکو افرادو او بنسټونو څخه د اړتیا وړ اعانو راټولول د غیر انتفاعي موسساتو انرژی او وخت نیسي، پداسي حال کې چې دوی باید د خپلو پروګرامونو د ودې او توسعې پلانونه جوړ کړي وای. له دغه ځایه پدې کې شک نشته چې غیرانتفاعي موسسات د ټولنیزو ستونځو سره د مقابلې لپاره ډیر پرمختګ نشي کولای.

له هغو ټولو ښو کارونو سره سره چې غیر انتفاعي موسسات، غیر دولتي موسسات او بنسټونه یې تر سره کوي، له دوی څخه د نړۍ د ټولنیزو بدبختیو د حل توقع نشی کیدای. د دغه ډول موسساتو ماهیت ته په کتو سره په واقعیت کې داسي توقع لرل ناممکنه بریښي.

[9]. لکه چې اوکراینی مهاجرو دغه حقیقت ښه بیان کړ – د اوکریبن تر جګړې مخته امریکا او اروپا د مهاجرو په مخ تقریبا دروازې تړلې وی او ښې لاسی محافظه کار سیاست مداران د مهاجرو پر خلاف علني دریدلی وو، خو د اورکرایین مهاجرو ته یې بیا لبیک وایه او په خپلو کورونو کې یې ځای ورکاوو. داسی عوامل لکه رنګ، مذهب او سیاسی ملحوظات به موثر وو، خو د اورکایین جګړې ته د روسیی د تهاجم پر خلاف زیاتو تبلیغاتو هم خپل ځای پکې لاره.

[10]هغه متل چې وایي « مهمان یک روز، دو روز اما نه تا نوروز«!

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو جانبه نهادونه – انکشافي نَخَبه ګان

څوجانبه نهادونه یوبل ډول موسسات دي چې د دولتونو لخوا حمایه او تمویلیږي او د ټولنیزو ستونځو د هواري لپاره پیژندل شوی رول لوبوي. د دوی ماموریت دا ده چې په هغو هیوادونو او سیمو کې چې د شمالي نیمې کرې د مستعدو ملتونو څخه وروسته پاته دي د اقتصادي ودې د تقویې له لاري فقر او غربت له منځه یوسي. د څوجانبه نهادونو له جملې څخه نړیوال بانک بیا د نورو په سر کې راځي. نړیوال بانک د خصوصی سکتور یوه کړکۍ لري چې **دتمویل بین المللي شرکت**[11] یې بولي. څلور نور ساحوي انکشافي بانکونه هم دي چې د نړیوال بانک څخه پیروي کوي. له بده مرغه چې څوجانبه نهادونو هم په عمل کې خپل مسلکي ټولنیز اهداف ندي ترلاسه کړي. د حکومتونو په شان دوی هم بیوروکرات، محافظه کار، ورو حرکت کوونکي، او معمولا د ځان پالونکي ګرزیدلي دي. د غیرانتفاعي موسساتو په شان دوی هم په مزمنه توګه له لازم بودجوي کمښت سره مخ وي، په آسانۍ تکیه نشي ورباندي کیدای او په خپلو پالیسیو کې متناقض وي. ددې په نتیجه کې هغه سلګونه بیلیونه ډالر چې دوی پدې اخرو لسیزو کې مصرف کړل تر ډیره حده غیر موثر ثابت شوي دي – په خاصه د نړیوال فقر د امحا او له منځه وړلو په شان د اهدافو اړوند شاخصونو له مخې.

د فقر او غربت له منځه وړل د نړیوال بانک په شان د څوجانبه نهادونو د اساسي اهدافو له جملې څخه دي، خو دوی د دغه هدف د لاسته راوړلو لپاره په لویه پیمانه اقتصادي ودې باندي تمرکز کوي. ددې معنی داده کله چې په یوه هیواد یا سیمه کې د **ټول کورني تولید**[12]کچه جګه شي، نو نړیوال بانک مدعي کیږي چې دوی خپل ماموریت سرته رسولی دی. د ټول کورني تولید وده کیدای شي په غیر معمولي ډول ورو وي؛ دغه وده کیدای شي داسي وي چې غریبو خلکو ته یې هیڅ ګټه نه وي رسیدلي؛ کیدای شي دغه وده حتی د غریبو د تاوان له برکته تر لاسه شوي وي. خو بیا هم هیڅ یو له دغو دلایلو څخه نړیوال بانک د خپلو پالسیو بدلولو ته نه ترغیبوي.

پدې کې هیڅ شک نشته چې د فقر په راټیټولو کې وده یا پرمختګ ډیر مهم ده، خو داسي انګیرل چې د فقر په کمښت کې یوازي دا مهمه ده چې وده ارتقا وکړي، پالیسي جوړونکې دې ته اړباسي چې باید د صنعتي کیدو او میکانیزه کیدو لپاره زیربناوې جوړې شی[13].

د ودي او پرمختګ هغه رویش چې نړیوال بانک یې تقویه کوي، مختلف ډولونه لري چې ځینی یې له اندیښنو څخه خالي نه او له مخاطرو سره ګډ وي. یو ډول پرمختګ یا وده د «غریب نواز» او بل ډول یې «غریب دوښمنه» پرمختګ په نوم بلل کیدای شي، چې معمولا د پالیسی د دوو ځانګړو بدیلونو په بڼه ظاهریږي. داسي انګیرل کیږي چې ولو که پالیسي سازان د «غریب نواز پرمختګ» تشخیص هم درست وکړای شي او د ترلاسه کولو لپاره یې کار هم

---

[11]International Finance Corporation (IFC)

[12]Gross Domestic Product (GDP)

[13]. د مقالې د مولف له نطره صنعتي کیدل، او میکانیزه کیدل د غریبو په ګټه ډیر نه، بلکې د سرمایه دارو په ګټه وي. د میکانیزه کیدو په صورت د غریبو خلکو لپاره کارونه کمیږي او د صنعتي کید په صورت کې د چاپیریال ککړتیا متصوره وي، چې په مستقیم او غیر مستقیم ډول دغه ډول زیربناوي بیا د ټولنو دغریب قشر لپاره تاواني بلل کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، خو بیا به هم هغه حقیقي مسئله به يې ورکه کړي وي. واضح ده چې د پالیسی سازانو هدف داوي چې یو اقتصادي څرخ ایجاد کړي تر څو غریب خلک په هغه اقتصادي څرخ کې ځای شي[14]. پدې ترتیب پالیسي جوړونکې د غریبو خلکو، په خاصه د ښځو او د بې بضاعته کورنیو د ماشومانو هغه عظیم او سرشاره پټ استعدادونو ته توجه نه کوي او له پامه یې غورځوي. دوی غریب قشر د یوه مستقل رول لوبوونکي (اکتور) په حیث نشي لیدلای. دوی د ټولنو او په ټولنه کې د غریبو خلکو د روغتیایي، تعلیمي او د کاري چارو په اړه اندیښنې لري، خو دوی دا نشي لیدلای چې غریب خلک کولای شي پخپله (پدې اړه) رول لرونکي وي[15]. پداسي حال کې چې غریب خلک هم کولای شي ځانته شغل پیداکړای شي، متشبث وي او نورو ته هم کار ایجاد کړي.

پردې سربیره، پالیسي جوړونکي د پرمختګ په خپلو هڅو کې د مخکې له مخکې تاسیس شویو نهادونو د لا تقویه کیدو پر تلاشونو تمرکز کوي.پدې هکله هیڅکله هم بحث نه کوي چې ممکن دغه موجوده نهادونه به د فقر او غربت د رامنځته کیدو او یا دهغه په دوام کې برخه ولري. هغه نهادونه او هغه پالیسی ګانې چې پخپله د فقر د ایجاد وسیله شوي وي، د هغه د له منځه وړلو اعتماد نشي وربانديي کیدای، برعکس د فقر د له منځه وړلو لپاره باید نوي نهادونه طرحه او ایجاد شي تر څود غریبو ستونځې حل کړای شي.

نوري ستونځې د هغو چینلونو د انتخاب له ساحې را ولاړیږي چې تمویلونکي یې د پروژو د تعیین او عملي کیدو لپاره انتخابوي. بین الدولي (د دو دولتو تر منځ) او څو جانبه (د یوه هیواد او بین المللی نهادونو (مثلا نړیوال بانک) تر منځ) دواړه تمویلونکې تقریبا یوازی د حکومتي نظام له لاري مرستندویه کارونه ترسره کوي. د دې لپاره چې واقعي اغیزې تر لاسه شي، نو دوی باید دې ته اجازه ورکړي چې د ټولنو له ټولو برخو سره کار وشي او باید دې ته تیار وي چې له دولتي حلقو څخه د باندې په ټولنو کې له موجودو ابتکاري ظرفیتونو څخه ګټه واخیستله شي. زه باوري یم چې که تمویلونکي له حکومتي نظام څخه د باندې ټولنې ته ورسیږي، دوی به ډیر په زړه پوري نوښتونه پیدا کړي. دوی کولای شي چې له وړو پروژو څخه پیل وکړي او که مثبت نتایج یې ترلاسه شول، نو بیا د نوره وده هم وکړي.

له کلونو راهیسي ما د نړیوال بانک او د ګرامین بانک[16]کاروباري سبک او سلیقې سره مقایسه کولې. په نظري توګه موږ یو ډول کاروبار لرو چې له غریبو خلکو سره مرسته کوو تر څو له فقر څخه خلاص شي، خو هغه طریقه چې موږ وربانديي دغه هدف تعقیبوو بیا ډیر فرق سره لري .

---

[14]. د ډاکټر یونس هدف شاید دا وي چې د نړیوال بانک د فقر د امحا رویشونه دا ایجابوي چې پالیسي جوړونکې داسی یو االقتصاد وغواړي چې کارونه پیدا او پدې ترتیب غریب خلک په کارو وګمارل شي. خو د داکتر یونس په فکر د پرمختګ په دغه نظریه کې غریب خلک «شیان» ګڼل کیږي، داسي چې یو څوک یې ځای په ځای کوي اما خپل تحرک یې نه تشویقیږي.

[15]. د «مشتري کیدو ذهنیت» اصطلاح هم د « دغوښتلو یعنی راکړه = بده» معنی لري او مفهوم یې داده چې د فقر د امحا په دغو مودلونو کې د ټولنې غریب قشر او په غوټه کې غریب ملتونه له مستعدو ملتونو او سرمایه دار قشر څخه د «غوښتلو» ذهنیت پیداکوي او سرمایه داری نظام یې هم د «د اخیستونکی - ګیرنده» په حیث روزي پداسي حال کې چې هر څوک د خپلو ستونځو د هوارولو توان پخپله ښه لري خو تقویې ته اړتیا لري.

[16]. ګرامین بانک Grameen Bank چې لغوي معنی یې د «کلیو بانک» ده ، په بنګله دیش کې د ډاکټر یونس د *ټولنیز کاروبار* لپاره له غریبو خلکو سره د قرضو د ورکړي لپاره تاسیس شوی بانکي سیستم دی. دغه ډول بانکي قرضي د ډاکټر یونس له نظره په واقعی توګه له اړمنو سره مرسته کوي چې خپل کاروبار پیل کړي او نورو ته هم په خپلو وړو کاروبارونو کې کارونه ایجاد کړي. ګرامین بانک تر یوې لسیزې مخکې پوري د نړیوالو تمویلوونکومنابعو لخوا د زیاتي توجه وړ وو او ډیرې مرستی یې ترلاسه کړي وي. دغه ډول مرستي د ډاکټر یونس له نظره نه د سرمایه داري نظام او نه هم د بشپړ دولتی اقتصاد نمایندګی کوي. په سرمایه داری نظام کې د ګټې د اعظمي کیدو له نظریی سره سم غریب خلک سود لرونکې قرضی نشی ترلاسه کولای او په دولتی اقتصاد کې خو غریبو ته یوازی د ځاني مزدوري امکانات مهیا کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

گرامین بانک همیشه پدې عقیده وو چې که کله مقروض په مشکل کې ولویږي او ونشي کولای چې خپله قرضه تادیه کړي، نو دا زموږ مسؤلیت ده چې مرسته ورسره وکړو. که موږ له مقروض سره کومه ستونځه ولرو، نو موږ ځانته وایو چې هغه په حقه ده او موږ به حتمي په خپلو پالسیو یا د هغو په عملي کیدو کې کومه غلطي کړې وي. بیا نو موږ بیرته ځانته گورو او هغه اصلاح کوو. موږ خپل مقررات ډیر انعطاف منونکي جوړوو تر څو هغه د قرض کوونکو له ایجاباتو سره وفق ولري یا ورسره د تعدیل وړ وي.

همدا راز موږ قرضه اخیستونکي هڅوو چې پخپله تصمیم ونیسي چې اخیستل شوي قرضه په کوم شکل وکاروي. که یو قرض اخیستونکۍ د گرامین بانک له مامور څخه پوښتنه وکړي چې « مهرباني به مو وي که را ته ووایي چې کوم کاروبار به ښه وي»، د بانک پرسونل داسي روزل شوي دي چې ورته وبه وایي چې«ښښنه غواړم، زه دومره هوښیار نه یم چې تاته د کوم ښه کاروبار په اړه کوم نظر درکړم. گرامین بانک ډیري پیسي لري خو د کاروبار په اړه نظر نلري، ځکه نو گرامین بانک تاسي ته مراجعه کوي. ته نظرونه لرې او موږ پیسي لرو. که گرامین بانک د کاروبار ښه افکار درلودلای، نو د دې پر ځای چې تاسي ته پیسي درکړي هغه به یې په خپله په کاروبار اچولي وای او نوري پیسي به یې گټلي وای».

موږ غواړو چې زموږ قرضه تر لاسه کوونکي خپل ځان مهم و گڼي. که کوم قرضه اخیستونکی ووایي چې دی پخپله کومه کاري تجربه نلري او له قرضي اخیستلو ډډه وکړي، نو کوشش کوو چې هغه قانع کړو چې دوی کولای شي چې دوی پخپله د کوم کاروبار په اړه فکر وکړي او له بانک سره یې شریک کړي. دا کار کیدای شي د دوی لومړنۍ کاري تجربه وي! موږ ورته وایو چې که داسی هم وي نو پروا نلري، یو کاروبار باید له یو ځاي څخه پیل شي- هر کار یو پیل لري!

په نړیوال بانک کې د بانک او قرض غوښتونکي تر منځ دغه معامله بیا بالکل بل ډول وي. که ته بختور وې او د بانک قرضه ترلاسه کړای شې، نو دوی پیسې درکوي، خو برسیره پردې دوی همدارانگه د کاروباري مفکورو، تخصص، ترینگ، پلانونه، اصول او مقررې هم درکوي. له تا څخه غوښتل کیږي چې ته به زیږ خطونه، شنه خطونه او سره خطونه تعقیبوې – په هر قدم کې به د دوی لارښووني په دقت لولي او مراعات کوي به یې. له دغه ډول نظارت سره سره بیا هم پروي همیشه له پلان سره سمي پر مخ نه ځي. د پروژو د ناکامي په صورت کې بیا معمولا مقروض ملامت بلل کیږي او د پروژې د ناکامۍ عواقب تحمل کوي.

د دغو دوو ادارو د مشوقاتو د سیستمونو تر منځ هم ډیر فرقونه شته. گرامین بانک د خپل پرسونل او د بانک د شعباتو د ارزونو او مشوقاتو یو پنځه ستوریز سیستم لري. که زموږ یو مامور د خپلو مربوطه قرض کوونکو څخه (چې معمولا ٦٠٠ تنه وي)، سل فیصده تادیات تر لاسه کړل، نو هغه ته شین ستوری ورکول کیږي. که هغه د خپل کار په پایله کې گټه ایجاد کړې وي، نو بل ستوری ورکول کیږي - (آبی ستوری). که هغه نور خلک داسي منسجم کړې وي، چې درآمد یې (بانک ته) د هغه د ټول قرضو په نسبت ډیر وي، نو هغه ته بل ستوری ورکول کیږي (زرغون ستوری). که هغه دا اطمنان تر لاسه کړی وي چې د هغه اړوند د قرضدارانو د ټولو کورنیو ماشومان مکتب ته ځي، نو دی نصواري ستوری تر لاسه کوي. بالاخره که د هغه ټول قرض اخیستونکي له فقر او غربت څخه خلاص شي، نو هغه سور ستوری ترلاسه کوي او طبعي ده چې هغه به د خپلو دغو لاسته راوړنو څخه ویاړ ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برعکس، په نړیوال بانک کې، د دفتر د یوه غړي موفقیت د هغه د هغه قرض په مقدار پوري تړلی وي چې دی له مقروضانو سره په بریالیتوب معامله وربانديي کوي، نه دا چې د قرضې نتایج څه وو. مور (ګرامین بانک) د قرضو کچه په هیڅ شکل د خپل مامور د تحسینولو په سیستم کې په نظر کې نه نیسو.

له یوې مودې راهیسې د نړیوال بانک (WB) او د پیسو نړیوال صندوق (IMF) د تړلو پر ضد کمپاینونه کیدل خو زه د دغسې کمپاینونو سره موافق نه یم. دغه دواړه ډیر مهم نړیوال نهادونه دي او د ډیرو ښو عواملو لپاره تاسیس شوي وو. د دې پر ځای چې وتړل شي، باید له سره بشپړه بیا کتنه ور باندې وشي.له هغه وخت را وروسته چې دغه نړیوال نهادونه تاسیس شول، نړۍ ډیر بدلون موندلی ده نو دا وخت رارسیدلی چې دغو نهادونو ته بیا کتنه وشي. واضح ده چې موجود جوړښتونه او د دوی کاری مقررات په موجوده حالاتو کې د دوی د فعالیت لپاره مناسب ندي. که له ما څخه و پوښتل شي، نو زه به (د دغو نهادونو د ښه والي لپاره) په لاندې نظرونو باندې ټینګار وکړم:

- د دواړو خصوصی او دولتي پانګه اچوونکو لپاره باید یو نوی بانک خلاص شي، چیري چې خصوصي پانګه اچوونکي به د ټولنیز کاروبار له مودل سره سم پانګه اچوونه کوي(چې زه به یې په لاندې پاڼو کې توضیح کړم)؛
- دغه ډول نوی بانک باید له دولتونو، غیر دولتی مؤسساتو او د یو ه نوي ډول مؤسساتو (ټولنیز کاروبار) له لارې کار وکړي، چې په راتلونکو پاڼو کې به در وپیژندل شي؛
- نړیوال بانک باید د نړیوال مالي تصدي (International Finance Cooperation) په ځای بله کړکۍ ولري – د ټولنیز کاروبار کړکۍ؛
- د نړیوال بانک عمومي ریس باید د ځیړنې د یوې کمیټې له خوا وټاکل شي، کوم چې د نړۍ له هرې برخې یو مناسب قابل کاندید و ګڼل شي؛
- نړیوال بانک باید په محلی کچو د نیمه خودمختاره څانګو له لارې فعالیت ولري، چیري چې هره څانګه یې خپل مشورتي بورډ لري، نه داسي چې د یوه بی صلاحیته هیوادنی دفتر په شان وي؛
- د پرسونل ارزیابي باید د دوی د کړنو په کیفیت او د دوی د کارپه ترلاسه شویو اغیزو پوري تړلی وي ، نه د معامله شویو قرضو په حجم پوري[17].که کومه پروژه ناکامه شي، ، او یا ضعیف اجراآت ولري، نو هغه اعضا باید مسؤل وبلل شي چې د هغې پروژې په طرح او حمایه کولو کې یې برخه لرله؛
- نړیوال بانک باید هر کال خپلې ټولې پروژې د فقر او غربت په کمولو کې د هغوی د اغیزمنتوب په اساس درجه بندي کړي او په هر هیواد کې د بانک دفتر هم په عین اساس درجه بندي کړي.

---

[17]. په اوسنی حالت کې نړیوال بانک څنګه کار کوي؟ البته تر اوسه هم د نړیوال بانک د واشنګټن هیډ کوارټر ټول تصامیم نیسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصدي[18] ټولنیز مسؤلیت

په نړۍ کې د ټولنیزو مصایبو او غربت د دوام په ځواب کې د کاروبار په ساحه کې د ټولنیز مسؤلیت یو بل ځواب هم را منځ ته شو. غیر دولتي مؤسساتو (NGOs). ټولنیزو فعالانو او سیاسیونو په تصدیو باندی فشار راوړ تر څو دوی د کا ر، چاپیریال، د محصولاتو کیفیت، قیمت (نرخ) او عادلانه تجارت په اړه خپلې پالیسي ګانی تعدیل کړي.

باید و وایو چې د دې درخواست په ځواب کې ډیرو تصدیو مثبت عکس العمل وښود. پدي اخرو کې د کاروبار ډیرو ریسانو خپل کاروبارونه د «عوام فریبي – ولس غلطولو» د ذهنیت پر بنا اداره کول. دوی د خپلې ګټې د اعظمي کیدو لپاره خپل کارګران استثمارول، چاپیریال یی ککړاوه ، په محصولاتو کې یې تقلب کاوه او غلطول یې کول. دوی دا هر څه د ګټې تر نوم لاندي تر سره کول. په اکثرو پرمختللیو هیوادونو کې دغه حالت اوس نشته. د دغه ډول فریب کاریو د مخنیوي یو دلیل دولتي مقررات دي، خو بل دلیل یې هم د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت تحریک (Corporate Social Responsibility (CSR)) بلل کیږي.

د دغو اتحادیو د فعالیت له برکته اوس میلونونه خلک پدې ښه پوهیږي او خبرتیا ځینې لري چې تصدی ګانې کوم ښه او کوم بد کارونه کولای شي. اخبارونه، مجلې، تلویزیونونه، رادیوګانې او انترنیټ د تصدیو د غلطو کړونو په اړه نظارت کوي،اعتراضونه نشروی او ټولنو ته د هغو په اړه معلومات وړاندي کوي. ډیر شمیر مشتریان له هغه ډول کمپنیو سره، چې ټولنو ته مضرې وي، له همکاریو مخ ګرزوي. د دغو غړونو یوه نتیجه دا شوه چې اکثره کاروباري تصدیګانې دا خوښوي چې په ټولنه کې د ځان یو ښه تصویر ایجاد کړي. پدې توګه دغه کار د د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت تصور نور هم قوي کړ.

د تصدیو ټولنیز مسؤلیت دوه بڼې لري: یو شکل یې د تصدیو ضعیف مسؤلیت بللای شو. د دغه ډول د تصدی ټولنیز مسؤلیت طریقه دا وي چې « تر هغو چې ګټې ته مو تاوان نه وي، خلکو او د ځمکې کرې ته ضرر نه رسوو». له دغو کمپنیو څخه چې د ټولنیز ضعیف مسؤلیت د تصور پر بنا کار کوي، توقع دا وي چې دوی به مضر محصولات نه پلوري، د فابریکو ککړي اوبه به سندونو ته د تویدلو پر ځای په ځمکو کې خښوي، او دولتي مامورینو ته به بډې نه ورکوي.

د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت د دوهم ډول، یعنی «قوی ټولنیز مسؤلیت» بیا وایي چې « له خلکو او د ځمکي له کري سره ښیګڼه وکړي» (البته تر هغو چې ګټه مو کمه نه شي). دغه ډول کمپنۍ (شرکتونه یا تصدیګانې) بیاپه فعال ډول داسی فرصتونه لټوي چې په کاروبار کې یې نورو ته ګټه ورسیږي. د مثال په توګه ممکن دوی د «زرغونو محصولاتو[19]» تولید ته پراختیا ورکړي، خپلو کارکوونکو ته تعلیمی او روغتیایي اسانتیاوې برابرې کړي، او داسی نور نوښتونه حمایه کړي چې په کاروبارونو کې په دولتي مقرراتو کې شفافیت او عدالت را منځته کوي.

---

[18]. تصدي د انګلیسی (Corporate – Corporation) لپاره کارول شوی ده. د نوم په توګه یي معنی کاروبار – تجارت او کمپنی ده ، خو د فعل په حیث یي معنی له لویو کمپنیو یا له یوي خاصې لویي کمپنۍ سره تړاو لرل دي (یعنی د کاروبار برخه یې کیدل).

[19]. زرغون محصولات (Green Products)ه غو محصولاتو ته وایي چې د دوام په ټوله موده کې، یعنی د هغه د تولید له پروسی څخه نیولي بیا د استعمال او استهلاک او له کاره لویدو تر وخته پوری یې چاپیریال ته د ضرر کچه ټیټه وي. مثلا د بانجانو روب چې په لاس کار کرل شویو داسي بانجانو څخه جوړ شوي وی کوم چې په طبعي سرو تقویه شوی او بیا د لمریزی انرژی په وسیله په چلیدونکي دستګاوو کې تولید شوي وي. که دغه روب د په تیلو چلیدونکي دستګا کې تولید شي، بیا ډیر زرغون محصول نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال دا ده چې: ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د کاروبار په مشرانو کې د مثبت بدلون راوستلو لپاره یوه رهبری کوونکي قوه ده؟ ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت به هغه میکانیزم وي چې موږ یې په لټه کې یو، چې لږ تر لږه یو شمیر ټولنیز مشکلات حل کولای شي؟

د دې سوالونو ځواب، متاسفانه، چې «نه» ده. د دې ادعا لپاره څو (لاندي) دلایل موجود دي:

د ټولنیز مسؤلانه کاروبار تصور په یوه ښه نیت بنا وي، لکن یو شمیر متصدیان (د شریکتونو مالکان) له دغه تصور څخه سؤاستفاده کوي او ناوړه ګټه ځیني اخلي او د خپلو کمپنیو د ګټې لپاره مواد ځینی تولیدوي. داسي ښکاري چې د دوی کاروباري فلسفه دا وي چې: تر څو چې ممکنه وي ډیره ګټه تر لاسه کړه، ولو که غریبان استثمار هم کړي. خو بیا لدې ګټې څخه یوه وړه برخه د ټولنیزو مسایلو حل ته وقف کړه او یا داسي یو بنیاد جوړکړه چې داسي کارونه وکړي تر څو مو کمپنۍ نوره هم تقویه شي.بیا نو د خپل سخاوت په اړه ښه تبلیغات کولای شي[20].

دغه شان کمپنیو ته د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت تصور د کړکۍ یوه پرده وي. په ځینو مواردو کې عین کمپنۍچې د ټولنیز مسؤلیت په لار کې یې یو سینټ اعانه ورکړي وي، ۹۹ سینټه بیا د ځان د ګټې پداسي پروژو لګوي چې ټولنیز مصایب لا پسي خرابوي. پدې ترتیب سره دغه نو بیا د ټولني د بهبود لپاره یو فارمول نشي کیدای.

یوڅو داسې کمپنۍ هم شته چې مالکان یې د زړه له کومې له ټولنیز بدلون سره علاقه لري. د دغسي کمپنیو شمیر مخ په زیاتیدو ده دا ځکه چې د مدیرانو ځوان نسل د کمپنیو دراس په موقفونو باندي را غلي دي. د پخوانیو په نسبت د دې وخت ځوان ریسان په تلویزیونو او انترنیټ کې د ټولنیزو مسایلو په اړه ښه آګاهي لري او له نړیوالو اندیښنو سره ښه همغږي لري. دوی د چاپیریال د بدلون، د ماشومو کارګرانو، د ایډز د خپریدا، دښځو حقوقو او نړیوال غربت په شان مسایلو ته پاملرنه کوي. کله چې دغه ځوانان د کمپنیو معاونان،ریسان او یا هم د کمپنیو عمومي ریسان وي، نو دوی دغه ډول اندیښنې دکمپنیو د بورد په مجالسو کې مطرح کوي. دغه ډول نوي مشران هڅې کوي چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د دوی د کاروبار د کاری فلسفی مرکزی هسته وګرزوي.

دغه د ښه نیت یوه هڅه ده . د کمپنیو مدیران هغه چاته مسؤل وي چې د کمپنیو مالکان وي -که هغه یو شخصي یا یو سهامي شرکت وي چې مالکانو یې د مالي ذخایرو له لاري پانګه پکې اچولي وي. په هریوه صورت کې د شرکتونو مالکان یوازې یو هدف لري: *باید د د وی د اچولي پانګې نغدي (پولي) ارزښت زیات شي*.نو هغه مدیران چې دوی استخدام کړي وي باید د کمپنۍ د یوې نتیجې (لاسته راوړنې) د راپور ورکولو کوشش وکړي: *د شرکت د ارزښت زیاتیدل*[21]! د شرکت د ارزښت زیاتیدل بیا یوازې د شرکت د ګټې د زیاتیدو له لاري ممکن وي. په حقیقت کې د شرکتو د ګټې اعظمي کیدل د شرکتونو د مدیرانو قانوني تعهد (مسؤلیت) وي ، مګر که مالکان کوم بل ډول ماموریت ور وسپاري.

هغه کاروباری شرکتونه چې د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت د ادعا په مطابقت کار کوي، په واقعیت کې په ملفوف یا هم صریح ډول پورته اصل عملي کوي[22]. په واقعیت کې دوی وایي چې: « موږ به د ټولنیز مسؤلیت په محوطه کې کار

---

[20]. زموږ په هیواد کي د دغه ډول په اصطلاح «خیریه نهادونو» په لسګونو مثالونه شته. د ماین پاکې په نوم مؤسسات چې خاوندان یې د «خیرد کار » په نوم میلیونران شول!

[21]. پانګه اچول یې باید ګټه ولري.

[22] یعنی خپلې ګټې مقدمي بولي او ټولنیز مسؤلیتونه بیا د اعظمي ګټې څخه وروسته جانبي مسؤلیت بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوو تر هغو چې دغه مسؤلیتونه زموږ د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو خنډ نه وي». د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت یو شمیر هواداران ادعا کوي چې د ګټې ترلاسه کول او ټولنیز مسؤلیت له یو بل سره حتمي متضاد نه وي. دغه ډول ادعا کله کله سمه هم وي. په ځینو خاصو مواردو کې ممکنه ده چې د ټولنو اړتیاوې او د اعظمي ګټې فرصتونه سره متصادف شي.

اما هغه وخت چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت او ګټه سره همغږي ونلري، څه واقع کیږي؟ کله چې د بازار تقاضا او د ټولنو اوږدمهاله منافع له یو بل سره تضاد ولري ، څه واقع کیږي؟ شرکتونه په دغسي صورتونو کې څه کوي؟ تجربو ښودلې ده چې ګټه همیشه ګټونکې (برنده) وي. دا چې مدیران دشرکتونو مالکانو یا ساهمینو ته مسؤلیت لري، نو دوی *باید* ګټې ته لومړیتوب ورکړي. که دوی کمه ګټه د ټولینزي رفا په ځای ومني، نو مالکان به بیا دوی په غداري متهم کړي او د شرکت ټولنیز مسؤلیت به د شرکت د ګټې لپاره غیر مسؤلانه کړنه و بولي.

پدې ترتیب سره نو که د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت مدعیان د ټولنیز، مالي او چاپیریالي «درې خطي قاعدو» په هکله غږیږي، د کومو په اساس چې شرکتونه/ تصدی درجه بندي کیږی، په واقعیت کې یوازې یو معیار مهم وي: مالي ګټه!

په ۱۹۹۰ ومي لسیزی او بیا د نوي پیړۍ په پیل کې د موټر جوړولو امریکایي کمپنیو د SUVs په نوم غټ موټر جوړول چې جوړول یې ډیر زیات منابع ایجابوی او د تیلو مصرف یې هم زیات دی او پدې ترتیب د چاپیریال ککړتیا کې لویه ونډه لري، اما دا چې کمپنۍ د دغو موټرو له کاروبار څخه ډیره ګټه تر لاسه کوي، نو دغه ډول موټرونه لا ډیر مشهور دي او شرکتونه په میلیونونو دغه ډول موټرونه تولید او خرڅوي. SUVs د ټولنې، چاپیریال او نړۍ لپاره مضر دي، خو د موټر جوړولو د شرکتونو اساسی هدف ګټه ترلاسه کول دي، نو دوی بیا هم هغه څه ته ، چې ډیر غیرمسؤلانه عمل ده، دوام ورکوي.

دغه مثال د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت یو ډیر بنیادي مشکل بیانوي.شرکتونه د دوی د ماهیت له مخې داسي دي چې دټولنیزو مسایلو/ستونځو سره د معاملې وس نلري. د دې وجه دا نده چې د دکاروبارونو ریسان ځان پرست، حریص، او یا بد خلک دي، بلکه د مسئلې ریښه د کاروبار په ماهیت کې ده، نه د افرادو په ځانې مشخصاتو کې. په سرمایه داری /پانګه وال نظام کې د کاروبار د تصور په هسته کې هغه څه دي چې له ټولنیزو مسایلو (ستونځو) سره په یوه لار نشي تللای[23].

[23]. د هغه متل سره سم چې وایي: د بل غم د ځان ګټه – چې یو مړ نشي ، بل به موړ نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمایه داري نظام یو نیمګړي ټولنیز ساختار (جوړښت) ده

سرمایه دارای نظام د بشری ماهیت یو تنګ لید لري او داسي فرضوی چې بشر یو بعدي مخلوق ده، چې یوازي اعظمي ګټه پیژني.د آزازد بازار هغه عمومي پیژندل شوی تصور په واقعیت کې د بشر په دغه ډول یو بعدي اصل بنا شوی ده.

د آزاد بازار د تیوري منطق دا دی چې په ټولنه او نړی کې یوازي هغه وخت ښه تره برخه اخیستلای شئ چې د ځان لپاره ډیره برخه تر لاسه کړئ. د دغي نظریي معتقدین چې کله د تلویزیون په پرده غمجن خبرونه ګوري، نو دوی ددې پرځای چې تعجب وکړي چې آیا د اعظمي ګټې هڅي د ټولو علاج کیدای شی، خو دوی خپل دغه شکونه له نظره غورزوي او د دې پرځای په نړۍ کې د ټولو بدو پیښو ملامتیا د آزاد بازار په ناکامي کې بولي (یعنی هغه څوک ملامتوي چې آزاد بازار یې نده عملي/کامیاب کړی). دوی خپل مغز داسي روزلی وي چې په ښه توګه یو عملي کوونکی آزاد بازار هیڅکله غیر مطلوب نتایج نه رامنځته کوي.

زه فکر کوم چې د بشري مسایلو(مصایبو) او ناوړه پیښو، علت به د «آزاد بازار ناکامي» نه وي، بلکې مسئله به تر دې ډیره ژوره وي. د بشر په اړه فرضیه د آزاد بازار نظریه په خپله یو «ناکام تصور» ده.

د کاروبار د سنتي (عرفي) نظریي له مخې انسان یو بعدي فاعل فرض شوی ، چې متشبث ګڼل شوی او توقع ځیني کیږي چې د کاروبار مشری وکړي. پدې ترتیب د دغې نظریې له مخې انسان د ژوند له مذهبي، احساسي، سیاسي او ټولنیزو اړخونو څخه منزوي شوی وي. له دغه ځایه انسان یوازي د یوه ماموریت لپاره ګومارل شوی چې د ګټې اعظمي کول دي. پدې نظریي کې هغه (انسان) د یو بل یو بعدي انسان پوسیله حمایه کیږي ، چې هغه پانګه اچوونکی وي، تر څو هغه خپل ماموریت سرته ورسوي. د اوسکار وایلډ[24] له خبرې سره سم، دوی د هرشي قیمت (نرخ) پیژني (په څو ده)، خو د هیڅ شی په ارزښت نه پوهیږي (څومره اهمیت لري).

زموږ اقتصادي نظریي د یو بعدي انسان نړۍ جوړه کړه چې د آزادبازار لوبې ته یې ژوند وقف شوی وي او هلته موفقیت بیا یوازې د ګټې په مرسته اندازه کیږي. دا چې موږ د هغې نظریي په وسیله ترغیب شوي یو چې هلته ګټه تعقیبوو، او یوازې ګټه د انسان د خوشالي موجب بلل کیږي، نو موږ په ډیر شوق او ذوق سره د هغې نظریي تقلید کوو او هڅه کوو چې ځان په یو بعدي انسان واړوو. د دې پر ځای چې نظریه له واقعیت څخه پیروي وکړي، موږ د فشار له لارې واقعیت له نظریي څخه پیروي کولو ته را بولو. پداسي حال کې چې واقعیت له تیوری سره ډیر فرق لري. خلک یو بعدي موجود نه، بلکې په مهیج او جالب ډول څو بعدي موجودات دي. د دوی احساسات عقاید، لومړیتوبونه، او د سلوک نور علایم (او عروض) په ډیره ښه توګه د هغو میلیونونو رنګونو له ماهیت سره مقایسه کیدای شي ، چې له دریو اولیه رنګونو څخه جوړیدای شي[25]. ځیني ډیر مشهور پانګه وال د علایقو مختلف ابعاد لري، چې دوی رهبري وي. د علایقو دغه مختلف ابعاد بیا دغه توجیه کوي چې ډیر مشهور او بانفوذه پانګه وال، لکه Andrew Carnegie او

---

[24]. اوسکار وایلډ (Oscar Wilde) د ایرلند یو مشهور شاعر، درامه نویس او ناول لیکونکئ وو چې د ۱۹ پیړی په پای کې یې ژوند کاوو او د خپل وخت د ادب یوه نامتو څیره بلل کیږي.

[25]. اساسي یا اولیه رنګونه د نورو رنګونو له ترکیب څخه نه ترلاسه کیږي او درې دي : سور – ژیړ او آبي. د دغو دریو اولیه رنګونو په خپل منځ کې له جوړه ایز او د درې واړو له ترکیب څخه اوه ثانویه رنګونه جوړیږي ثانویه رنګونه له منشور څخه د نوري طیف د تیریدو او انکسار له لارې لیدل کیدای شي.. د دغو ۷ ثانوی رنګونو له ترکیب څخه بیا نور میلیونونه رنګونه جوړیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Rockefellers څخه نیولي بیا تر Bill Gates پوري بالاخره د ګټې له لوبې څخه مخ اړوي او په نورو عالي اهدافو متمرکز کیږي.

زموږ د ځو بعدي شخصیت د وجود معنی داده چې هر کاروبار نه یوازې باید د ګټې د اعظمي کیدو د یوازینۍ هدف لپاره وي.

۲. ټولنیز کاروبار : څه ده او څه نه ده؟

د دې لپاره چې سرمایه داری نظام تکمیل شي، مجبور یو چې یو بل ډول کاروبار مروج شي – هغه چې د بشر ځو بعدي ماهیت مني او تصدیقوي یې. که موږ موجوده کمپنۍ **د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو په تصدیو** کې بیان کړو، نو د کاروبار نوي بڼه به ***ټولنیز کاروبار*** وبولو. متشبثین به ټولنیز کاروبار داسې عیاروي چې نه یوازې به محدوده ځاني ګټه لاسته راوړي، بلکې خاص ټولنیز اهداف باید هم تعقیب کړي.

د آزاد بازار بنیادګرایانو ته به دا لکه یو کفر ښکاره شي. د کاپیټالیزم په موجوده مذهب کې داسې کاروبار چې اهداف یې له ګټې ورها خوا نور څه وي، ځای نلري. له دغه سره سره ،که ټول کاروبارونه د اعظمي ګټې کاروبارونه هم نه وي، نو بیا هم په پوره اطمنان سره ویلای شو چې آزاد بازار به متضرر نشي. واضح خبره ده چې سرمایه داري نظام د اصلاح وړ دی ، او واضح ده چې د موجوده پانګه والي نظام شرایط ډیر لوړ دي (د تحمل وړ ندي)، چې دوام ورکړای شو (نو اصلاح ته یې اړتیا ده). پدې ټینګار کول چې ټول کاروبارونه د هغو د تعریف سره سم (په ذات کې) حتمي باید د ګټې د اعظمي کیدو کاروبار وي، او دغه د یو فی البدیهه حقیقت په توګه منل شوی، دا معنی لري چې موږ داسې یوه نړۍ جوړه کړې چې د بشر ځو بعدي ماهیت مو پکې له پامه غورزولی دی. د دې په نتیجه کې کاروبارونه زموږ د ډیرو مبتلابه تهدیدونکو مسایلو له حلولو څخه عاجز دي.

لازمه ده چې موږ انسان په حقیقیي توګه درک کړو او د هغه مختلف الوجهي توقعات (خواهشات) ومنو. د دې کار د ترسره کولو لپاره موږ باید داسې کاروبارونه تشویق او ایجاد کړو چې له شخصي ګټې ور ها خوا نور اهداف هم تعقیب کړي – داسې کاروبارونه چې په بشپړ ډول د چاپیریال او ټولنې مبتلا به مسایلو حل ته متعهد وي.

د اداري جوړښت له مخې دغه نوی ډول کاروبار په اساسي توګه د موجوده اعظمي ګټې د کاروبار په شان ده، خو د اهدافو له اړخه فرق ورسره لري. د نورو کاروبارونو په شان (دغه نوی کاروبار)کارګران استخداموي، محصولات او خدمات تولیدوي، او دغه تولیدات او محصولات مشتریانو ته د هغه له هدف سره په سم قیمت عرضه کوي. خو د هغه بنیادي هدف او د ارزونې معیارونه داسې وي چې ټولنیزي ګټې به (هغو ته چې ورسره تماس لري) ولري.کمپنۍ به ګټه تر لاسه کړي، خو پانګه وال چې دغه کمپنۍ حمایه کوي، بیا هیڅ ګټه نه تر لاسه کوي اما تر یو څه وخت وروسته به بیا خپله پانګه بیرته تر لاسه کړي- یعني پانګه وال د کمپنۍ په ګټه کې برخه نلري، خو خپله سرمایه تر یو څه وخت وروسته بیر ته تر لاسه کوي. نو ټولنیز کاروبار هغه کمپنۍ (شرکت) ده چې د ګټې د ترلاسه کولو په عوض د علت په وسیله رهنمایي کیږي او پدې وسیله د نړۍ د بدلون لپاره د یو بالقوه اجنټ په توګه عمل کوي.

ټولنیز کاروبار یو رضاکارانه (خیریه) عمل ندی، بلکې په هر مفهوم سره یو کاروبار ده. کله چې یو دغسې کاروبار خپل وضع شوي ټولنیز اهداف تر لاسه کړي، نو خپل ټول مصارف به هم تر لاسه کوي.ځوک چې یو کاروبار په مخ وړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغه چا په نسبت چې یو خیریه کار کوي، بل ډول فکر او بل ډول کار کوي د ټولنیز کاروبار دغه ډول ماهیت د هغه ماهیت او په ټولنه کې د هغه اغیزې تعریفوي.

په نړۍ کې ډیر مؤسسات فعالیت کوي چې د ټولنیزو ګټو په ایجادولو باندي تمرکز لري. اکثرا له هغو څخه خپل مجموعي مصارف نشي اعاده کولای (تاوان کوي) غیر انتفاعي او غیر دولتي مؤسسات په خیریه اوقافو (صدقو)، د بنسټونو په اعانو یا هم دولتي حمایو باندي تکیه لري. د دوی اکثر قیادتونه متعهد افراد وي او د قدر وړ کارونه ترسره کوي. اما دا چې خپل مخارج د دوی له فعالیتونو څخه نشي پوره کولای، نو دوی مجبور وي چې د خپل وخت او انرژي یوه برخه د مصارفو لپاره د پیسو (مالي منابعو) په پیداکولو (اعانو جلبولو) تیرکړي.

ټولنیز کاروبار د مروج اعظمي ګټې د کاروبار د اصولو سره سم فعالیت کوي او پدې ترتیب هدف یې د خپلو ټولو مصارفو بشپړ او حتی تر هغو (مصارفو زیات) پوره کول وي ځکه چې تمرکز یې د داسې محصولاتو تولید او خدماتو عرضه کول وي چې ټولنیزې ګټې لري.د دغه هدف د تعقیبولو لپاره ټولنیز کاروبار په خپلو تولید شویو محصولاتو او عرضه شویو خدماتو یو فیس یا قیمت هم ږدي.

د ټولنیز کاروبار د تولید شویو محصولاتو یا عرضه شویو خدماتو څخه د ګټې ترلاسه کولو لپاره مختلفې طریقې شته چې لاندي یې یو څو مثالونه وړاندي کیږي:

- یو ټولنیز کاروبار به بازار کې د غریبو او خوارځواکو ماشومانو لپاره مقوي غذا او نور محصولات په ډیره ټیټه بیه تولیدوي. دغه ډول محصولت به ځکه ارزانه وي چې په لوکسو قیمتي مارکیټونو کې د سیالي لپاره قیمت بیه قوطیو او کارتنونو یا هم اعلانونو ته اړتیا نلري. برسیره پردې تولیدونکی شرکت یې هم د اعظمې ګټې په ترلاسه کولو مجبور نه وي.
- یو ټولنیز کاروبار د غریبو لپاره د روغتیایي بیمو پالیسۍ طرح کوي، او بازار ورته پیدا کوي او د غریبانو له وس سره سم روغتیایي خدمات وړاندي کوي (چې ډیر قیمتي نه وي).
- یو ټولنیز کاروبار د کلیوالي سیمو د اوسیدونکو لپاره د دوباره استعمال (استعمال مجدد) د انرژی سیستمونه په مناسب قیمت تهیه کوي، چې دغه کلیوالي ولسونه شاید په بله لاره (د مارکیت د لوړې بیې د وسایلو له لارې) د برښنا د استفادې څښتنان نشي.
- یو ټولنیز کاروبار په غریبو سیمو یا   کم اغیزه سیاسي سیمو کې د مستعملو اوبو او یا هم فاضله جاتو د دوباره استعمال په مرسته ګټورر محصولات تولیدوي ، چې د چاپیریال د ککړتیا مخه هم نیسي.

په دغو او نورو متصوره حالاتو کې د ټولنیز کاروبار شرکتونه یو محصول یا خدمت[26] وړاندې کوي، چې هم ګټه ځیني ترلاسه کیدای شي او هم د ټولنی غریب قشر او په مجموع کې ټولنې ته هم ګټه رسوي.

---

[26]. ډیر غیر ضروري مصارف په اعلانونو او فیشني لوکسو نغښتنو کیږي. د غربي نړې په ملي تلویزیونونو کې د نیم دقیقه ایز تجارتي اعلان اوسط قیمت ۱۱۵۰۰۰ دالره وي برسیره پردې د یو تجارتي اعلان د تولید (تیارولو) مصارف هم وي چې ۵۰۰۰ – ۲۰۰۰۰ ډالرو پورې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ه داسي پروژه چې يو ټولنيز هدف تعقيبوي، او په خپلو محصولاتو او خدماتو يو قيمت ږدي خو خپل بشپړ مخارج نشي پوره کولای، دغسي يوه پروژه په ټولنيز کاروبار کې نه حسابيږي. داسي پروژې چې خپل تاوان په اعانو او يا تخفيفاتو پوره کوي، بيا يو خيريه/رضاکارانه کاروبار بلل کيږي نه يو ټولنيز کاروبار.خو که دغه پروژه بيا خپل ټول مصارف په دوامداره توګه پوره کولای شي، دا نو بيا کاروباري نړۍ ته داخليږي چې هغه وخت بيا ټولنيز کاروبار وي.

کله چې د يوه ټولنيز هدف تعقيبوونکي پروژه د مالي اتکا د جاذبې له ساحې څخه راووزي، بيا نو الوتنې ته تياره وي. دغسي يوه پروژه بيا په خپلو پښو ولاړه وي او تقريبا د نامحدودې ودې او توسَعې ظرفيت لري. او دا چې ټولنيز کاروبار وده کوي، هغه ګټه چې ټولنی ته يې رسوی هم وده ورسره کوي.

نو يو ټولنيز کاروبارد يوه يو تشبثي کاروبار (تصدي) په بڼه طرح او عمل کوي چې توليد لري، خدمات وړاندې کوي، مشتريان لري، بازار لري، مخارج او عايدات لري، خو د «اعظمي ګټې» د اصل په عوض د «ټولنيزي ګټې» پر اصل بنا شوی وي. ټولنيز کاروبار د پانګه اچوونکي د ممکنه لوړې ګټې د ترلاسه کولو په ځاي،   ټولنيز اهداف تر لاسه کول تعقيبوي.

د ټولنيز کاروبار ګټه په خپله په کاروبار کې پاته کيږي

ټولنيز کاروبار د خيريه يا غيردولتي مؤسسي او يا هم غير انتفاعي بنسټونو سره په يوه بل مهم اړخ کې هم تفاوت لري. د نادولتي مؤسساتو بر عکس او د مروج اعظمي ګټې کاروبار په شان ټولنيز کاروبار څښتنان لري، چې د خپلې پانګې د دوباره ترلاسه کولو مؤکلين او حقدار (او واکدار) بلل کيږي. ټولنيز کارروبار کيدای شي، يو او يا ډير مالکان ولري، او هم کيدای شي د يو ه تن ملکيت وي او يا هم مشارکت[27] وي او يا هم کيدای شي، يو يا څو پانګه اچوونکي يو ټولنيز کاروبار تمويلوي او د کاروبار د پرمخ وړلو لپاره مسلکی مديران استخداموي.يو ټولنيز کاروبار کيدای شي د دولت او يا هم دکومې رضاکاره (خيريه) ټولنې او يا د دغسې موسساتو د مختلفو ترکيبونو څخه جوړ شوي نهادونه يې مالکان وی.

د بل هر کاروبار په شان، ټولنيز کاروبار هم نشي کولای چې په لايتناهي توګه تاواونونه و زغمي، خو هغه ګټه چې له ټولنيز کاروبار څخه تر لاسه کيږی، هغه چاته نه ورځی چې پانګونه يي پکی کړي وي، نو ټولنيز کاروبار د يوه تاوان نه کوونکي او غير قابل تقسيم (بې تاوانه او بې ويشه) کاروبار په بڼه تعريفولای شو. په بله ژبه د يوه ټولنيز کاروبار په نتيجه کې ترلاسه شوې يا توليد شوې ګټه د پانګه اچوونکو په عوض بيرته په کاروبار لګول کيږي. پدی ترتيب سره د ټولنيزکاروبار څخه د ترلاسه شوې ګټې څخه په ټولنه کې مطلوب د ټيټو بيو، ښه خدماتو او زيات لاسرسي په بڼه مستفيد کيږي.

په ټولنيزکاروبار کې منفعت (ګټه لرل) مهمه ده. تر څو چې له ټولنيز هدف سره مغايرت ونلري نو يو ټولنيز کاروبار بايد د دوو لاندې دلايلو له مخې ګټه وکړي: يو دا چې بايد قرضه بيرته تاديه کړي، او دوهم دا چې د اوږدمهاله ټولنيزو اهدافو تعقيب حمايه کړای شي.

---

[27]. مشارکت (Partnership) په کاروباري نړۍ کې د دوو يا څو تنو تر منځ په يوه کاروبار يا تجارت کې د رابطې معامله وي، چې په معيينو شرايطو يې توافق سره کړی وي. له شريکانو څخه هر يو پيسې، ملکيت (جايداد) ، خپل کاريا خپل فن پکې اچوي او په ګټه او تاوان کې سره ګډ وي. له مضاربت سره يې فرق دا دی چې د پيسو څښتن يو چاته پيسې ورکوي او هغه بل کس بيا خپل کار پکې کوی او د ګټې سهمونه يې معلوم وي، خو د اسلامې شريعت سره سم، په مضاربت کې د تاوان برخه د مزدور نه، بلکې د پيسو د څښتن له برخې څخه پوره کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعظمي ګټې کاروبار د مروج شکل په شان، يو ټولنيز کاروبار بايد د اوږدمهاله کار د لارې نقشه ولري. د ګټې ترلاسه کول يو ټولنيز کاروبار پدې قادروي چې په مختلفو ابعادو کې (د خپل فعاليت) افق پراخ کړي ، مثلا خپل فعاليتونه نورو جغرافيوي سيمو ته و غزوي، د خپلو عرضه کوونکو محصولاتو يا خدماتو کيفيت ښه کړي، څېړنيزې او انکشافي هڅې وکړي، د پروسو مؤثريت زيات کړي، نوي تکنالوژۍ وکاروي، او يا هم د ټولنې کم عايده قشر ته د رسيدو لپاره د بازار موندنې په اړه نوښتونه وکاروي.

په هر صورت د ټولنيز کاروبار لپاره بنيادي کرښه دا وي چې د تاوان له تحمل کيدو څخه پرته خلکو او د مځکې کرې ته خدمت وکړای شي او په خاصه توګه زموږ د ټولنې لويدلو پرګنو ته په ممکنه ښه طريقه خدمات ورسوي.

دا چې يو ټولنيز کاروبار په څومره وخت کې خپله پانګه بيرته ترلاسه کوي، پخپله په پانګه اچوونکو او د ټولينز کاروبار په مديريت کولو پورې اړه لري. د پانګې د بيرته ترلاسه کولولپاره وړانديز شوې موده د پانګه اچوونې په لارښود کې تصريح شوې وي: کيدای شي ۵، ۱۰ او يا ۲۰ کاله وي. پانګه اچوونکی ممکن يو مناسب ټولنيز کاروبار انتخاب کړي او د کاروبار پيشبينې شويو اړتياو او د پانګه اچوونکي د خاص ټولنيز هدف ترجيحاتو ته په کتو سره په دغه متوقعه موده کې په وقفه ايز شکل پانګه اچونه وټاکي.

کله چې اچول شوي اوليه پانګه تلافي يعنې بيرته ترلاسه شي، نو بيا پانګه اچوونکي کولای شي فيصله وکړي چې څه ورباندې وکړي. دوی شايد دغه پيسې دوباره په عين ټولنيز کاروبار کې واچوي، په بل ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، او يا هم د اعظمي ګټې عادي مروج کاروبار ور باندې شروع کړي او يا يې هم د شخصي اهدافو لپاره وکاروي. په هر صورت کې دوی د پخوا په شان د ټولنيز کاروبار مالکان ګڼل کيږي او د پخوا په شان د ټولنيز کاروبار د شرکت د کنترول صلاحيت ور سره پاته وي.

دا سوال پاته کيږي چې پانګه اچوونکي نو ولې په ټولنيز کاروبار کې سرمايه بنده کړي؟ په عمومي توګه ويلای شو چې د خيريه کارونو په شان د شخصي ارضا او خوښي لپاره به خلک په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، بلکې د دوی خوښي او رضايت به تر خيريه کارونو حتی لا زيات ځکه وي چې هغه شرکت (کمپنی) چې دوی جوړه کړې ده خلکوته به مطلوبه ټولنيزې ګټې رسول دوام کوي او حتی لا زياتو خلکو ته به يې ورسوي. هغه بيليونونه ډالر چې خلک يې د نړې په مختلفو سيمو کې هر کال د اعانو په شکل خيريه ټولنو ته ورکوِي، د دې يو ثبوت او نښه ده چې خلک د دې تږي دي چې د دوي له پيسو څخه نورو انسانانو ته ګټه ورسيږي. اما ټولنيز کاروبار له خيريه او رضاکارانه ټولنو سره څو مهم تفاوتونه لري:

اول دا چې يو ټولنيز کاروبار چې پيل شي نو په خپلو پښو ولاړ وي او د دې اړتيا نه وی چې د دوام لپاره به يې هرکال نوری پيسې ورکو ل کيږي. ټولنيزکاروبار په خپله پرمخ ځي (روان وي)، په خپله دايمي وي او په خپله توسعه پيداکوي. کله چې بنسټ يې کيښودل شي، بيا نو خپلې ودې ته پخپله دوام ورکوي او تاسې د خپلو پيسو په مقابل کې لا ډيرې ټولنيزې ګټې ترلاسه کوي.

دوهم دا چې په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونکي خپله سرمايه بيرته تر لاسه کوي. بيا نو د دوی خوښه وی چې په عين کاروبار او يا بل ټولنيز کاروبار کې يې لګوي. پدغه ډول بيا نو له عين پيسو څخه امکان لري ډيره ټولنيزه ګټه ترلاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دغه یو ډول کاروبار دی نو کاروباري خلک دا یوه زړه راښکونکې موقع ګڼي او نه یوازې دا چې یوه ټولنیز کاروبار ته پیسې ورکوي، بلکې موقع یې بولي چې خپل کاروباری مهارتونه او نوښتونه هم د ټولنیزو مسایلو د حل لپاره د نفوذ په توګه وکاروي او نه یوازې دا چې پانګه اچوونکی خپلې پیسې بیرته تر لاسه کوي، بلکې هغه د شرکت د مالک په حیث پاته کیږي او په راتلونکي کې د هغه شرکت د عمل د کړنلاري په اړه هم تصمیم نیسي. دا بیا په خپله یوه ډیر زړه راښکونکی هیله ده.

د ټولنیز کاروبار د لید پراخول

د تجارت په مارکیټ کې د ټولنیز کاروبار شاملیدلو سره بازارونه ناڅاپه نوي او زړه راښکونکي بدیلونه ویني، او پدې توګه کاروباري مارکیټونه لازیات په زړه پوري، جالب، د مشغولتیا او سیالي محلونه ګرزي. ټولنیزې اندیښني (مسایل) د ګټې له هیلو سره د مساویانه اهمیت په لرلو سره کاروباري بازار ماحول ته داخلیږي، نه دا چې د عامه اړیکو د کړکۍ له لارې واوریدل شي (یعنی ټولنیز مسایل د کاروبار دګټې په شان د هغه برخه ګرزي).

ټولنیز کاروبار به په کاروباري بازار کې د مروج اعظمي ګټې د کاروبار سره یو ځای فعالیت کوي او د نورو عادي کاروبارونو په شان به له هغو سره رقابت کوي. مشتریان به د اجناسو او خدماتو د قیمتونو، کیفیت، لاسرسي، نوم او نښې او نورو هغو عواملو په اساس، چې په ورځني ژوند کې په مروج ډول د دوی په انتخاب اغیزي لري، تصمیم نیسي .

واضح خبره ده چې یو شمیر مشتریان به دې ته ترجیح ورکوي چې هغه مال واخلي چې ټولنیزي ګټې لري[28] لدې سره به ټولنیز کاروبار د ګټې د اعظمي کاروبارو سره داسې رقابت کوي لکه چې په معمول سرمایه داري نظام کې مروج دي او هغه کمپنۍ چې تر نورو ښه وي ، ممکن ګټونکي شي.

ټولنیز کاروبارونه به په خپل منځ کې هم رقابت لري، خو د تولنیزو کاروباري کمپنیو سیالي به د اعظمي ګټې د کاروبارونو تر منځ له سیالۍ سره ډیر فرق لري. دغه سیالي به د ګټې د زیاتیدو لپاره نه، بلکې د ټولنیز ګټو د زیاتیدو لپاره وي.پدې توګه به د ټولنیزو کاروبارونو تر منځ رقابت د یو بل د مؤثریت او د خلکو د خدمت د ښه والي لپاره وي.د ټولنیزو کاروبارونو تر منځ سیالي د محصولاتو او خدماتو د ښه او مناسب کیفیت له لارې د زیات ویاړ د ترلاسه کولو په منظور وي، نه دزیاتي ګټې د ترلاسه کولو په هیله.

دوه ډوله ټولنیز کاروبار

په اوسنۍ مرحله کې زه د ټولنیز کاروبار د دوه ډولونو وړاندیز کوم:

لومړی ډول هغه شرکتونه دي، چې تمرکز یې د ټولنیزو ګټو وړاندې کول وي ، نه د شرکت د مالک لپاره د ګټې اعظمي کیدل، او مالکان یې داسې افراد وي چې د ټولنیزو ګټو په لټه کې وي؛ لکه د فقر او غربت کموالی،د غریبانو لپاره روغتیایي خدمات، ټولنیزعدالت، نړیوال تداوم، او نور. دغه افراد په ټولنیز کاروبار کې د پانګه اچوونې له لارې رواني، هیجاني، او روحي خوشحالي لټوي، نه د ګټې ترلاسه کول.

---

[28] مثلا دا اوس د نړۍ په ډیرو برخو کې ډیر خلک زرغون محصولات خوښوي (د چاپیریال د ککړتیا د کمیدو په هیله)، یا هغه محصولات نه اخلي چې د ماشومانو د ارزان بیه مزد له لاري تولید شوي وي، یا محلي تولیداتو ته ترجیح ورکول تر څو محلي غریب قشر حمایه شي، او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ډول بیا د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو داسی کاروبار وي چې د غریبو یا زیان منونکو ملکیت وي. پدغه صورت کې ټولنیزې ګټې د کمپنیو له اسهامو څخه تر لاسه کیږي- د کمپنۍ د اسهامو ګټه غریبانو ته ورکول کیږي چې پدې ترتیب له دوی سره د فقر په له منځه وړلو او یا کمولو کې مرسته کوي.

لومړی ډول ټولنیزکاروبار ممکن غریبانو ته غذا، کور، روغتیایي خدمات، تعلیمي خدمات ، یا نور لازمي محصولات ورکړي تر څو له غریبو سره مرسته وشي. په دوهم ډول کاروبار کې بیا تولید شوي محصولات یا خدمات شاید ټولنیزې ګټې و نلري، اماد ملکیت له لاري یې ګټه ور ته رسیږي، ځکه د اسهامو مالکین یې غریبان او یا له پامه لویدلي خلک وي او ترلاسه شوې ګټه به له دوی سره مرسته وکړي چې له غربت څه راووزي. دغه ډول شراکت به د خاصو شفافو وضع شویو معیارونو په اساس تنظیم او د کمپنیو د ریسانو لخوا تقویه او عملي کیږي. پدې ترتیب سره هره ګټه چې د کمپنۍ له کاروبار څخه تر لاسه کیږي، هغه چاته ورځي چې اړتیا ورته لري.

فرض کړی چې په هیواد کې یوه غریب میشته کلیوالي سیمه د ورته نژدې سیمې له تجارتي او کارو باری بازار څخه د یوه سیند په وسیله جلا شوي وي. کلیوال نشي کولای چې په عادي او معمولو وسایلو له دغه سیند څخه تیر شي او یوازینۍ لاره به د دغه سیند له پاسه د یوه پل جوړول وي.

پدې ترتیب سره د نوموړې منزوي سیمې د کم عایده او غریبو خلکو محصولات بازار ته نه رسیږي. او دوی له ټولنیزې ناچاري سره مخامخ وي چې د دوی عاید کموي، په بازار کې پیداکیدونکو مناسبو موادو او تعلیمی او روغتیایي او نورو بنیادي خدماتو ته د دوی لاسرسی محدود وي. پدې مثال کې فرض کوو چې ملي او محلي حکومتي اداري دغه مشکل د بودیجې د نشتوالي، سیاسي بی تفاوتي او یا نورو نیمګړتیاو له وجې نشي حلولای. که څه هم دغه یو خیالي مثال دی خو د دریمې نړۍ[29] په ډیرو هیوادونو کې د موجوده وضعیت یوه ښه نمونه ده او موجود وضعیت ښه توضیح کوي.

اوس فرضوو چې یوه شخصي کمپنۍ جوړه شي چې د سیند لپاره یو لوی سرک او یو پل جوړ کړي، تر څو دغه منزوي سیمه د هیواد له بازار سره په مصؤنه توګه و نښلوي. دغه کمپنۍ له دوو اړخونو یو ټولنیز کاروبار بللای شو:

یو دا چې دغه کمپنۍ د غریبو او کم عایده اوسیدونکو لپاره په یوه مالیاتي تخفیف سره لاس رسۍ برابروي. پداسي حال کې چې د سیمې په منځني او مستعد قشر او لویو تجارتی مؤ سساتو به بشپړتجارتي مالیات حواله کوي. واضح ده چې د مستحقو خلکو د تشخیص لپاره به یو طرزالعمل موجود وي او هغوی ته به یو ډول پیژندکارت ورکوي چې د مالیاتي تخفیف مستحق وپیژندل شي.

د مالیاتو (د سرک او پُل ټیکس) څخه ترلاسه شوی عاید به د پله او سرک جوړولو او ترمیم په مصارفو لګیږي او د وخت په تیریدو سره به له دغي ګټې څخه د پانګه اچوونکي اولیه پانګه هم بیرته ځینې تادیه کړي. خو پانګه اچوونکي به نوره ګټه نه ځینې ترلاسه کوي.که تر دغه وروسته د ټیکس له لارې کومه ګټه تر لاسه کیږي، نو هغه به د نورو تاسیساتو لپاره کارول کیږي تر څو کلیوالي ټولنو ته یي ګټه ورسیږي.- مثلا نور سرکونه، پلونه او یا هم ځینې ټولنیز کاروبارونه چې د محلي اقتصاد ودې او کارموندنو ته ژمن وي.

---

29. د دریمي نړۍ اصطلاح په اصل کې د ساړه جنګ په دوره کې رامنځته شوي وه تر څو هغه ملتونه تفکیک شي چې نه د غربی (ناتو) او نه د شرقی (سوسیالستی) بلاکونو متحدان و. اما په اوسني حال کې دغه اصطلاح معمولا د پرمختلونکو هیوادونو د توضیح لپاره کاریږي، چې د اسیا، افریقا، لاتین امریکا او اوقیانوسیه (استرلیا شاوخوا) اکثر هیوادونه پکې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم شکل به دا وي چې د پله او لوی سرک د شرکت (کمپنۍ) ملکيت د سيمې کم عايده او غريبو اوسيدونکو ته ورکړل شي. کيدای شي چې دا کار په ټيټه بيه د سرک د ونډو (اسهامو) د خرڅولو له لارې تر سره شي. د سيمې غريبو اوکم عايده اوسيدونکو ته د کوچنيو قرض ورکوونکو نهادونو يا داسې قرضو له لارې تر سره شي چې د کمپنۍ له ګټې څخه به بيرته تاديه کيږي. د ټکس څخه نوره ترلاسه شوي ګټه به يا په سيمه کې په نورو نويو زيربنايي پروژو لګول کيږي او يا به د اسهامو د ګټې په بڼه غريبو او کم عايده شريکانو ته ورکول کيږي، کوم چې د کمپنۍ مالکان دي. پدې ترتيب سره به دغه اوسيدونکي مستقيمه مالي ګټه تر لاسه کړي.

ګرامين بانک غريبانو او کم عايده افرادو ته بې له ضمانت څخه او په کم مناسب قيمت کوچنۍ قرضې برابروي او پدې ترتيب سره دوی کولای شي چې خپل واړه کاروبارونه پيل او يا پراخ کړي چې بالاخره دوی له فقر څخه خلاصيږي. ګرامين بانک به د ګټې د اعظمي کيدو يو عادي کاروبار وای که چيري د لوړو پانګه لرونکو مالداره افرادو په لاس کې وای. خو داسې نده؛ د ګرامين بانک مالکان غريبان دي؛ ۹۴ ٪ د اسهامو شريکان يې پخپله قرضه اخيستونکي دي.

پدې لحاظ د ماليکينو د جوړښت او پاکي له مخې نو ګرامين بانک يو ټولنيز کاروبار ده.که د ګرامين بانک په شان يو لوی بانک د بنګله ديش د غريب قشر د ښځو ملکيت کيدای شي، نو همدا شان هر لوی شرکت هم د غريبو خلکو مليکت کيدای شي (يعنی غريبان هم د هر لوی شرکت مالکان کيدای شي)، خو که موږ په صداقت سره د ملکيت د مديريت يو عملي موډل په کار واچوو.

همدا راز يو ټولنيز کاروبار د غريبانو د ګټې لپاره دواړه شکلونه په ترکيبي ډول کارولای شي: يو داسې کاروباری پلان تعقيبول چې د توليد شويو محصولاتو او خدماتو او د خرڅلاو د ماهيت له مخې د ټولنيزو ګټو لپاره طرح شوی وي.؛ او همدا راز کيدای شي د غريبو او له پامه لويدلو خلکو ملکيت وي.

د ټولنيز کاروبار او د ټولنيز تشبث تفاوت

د ټولنيز تشبث مفهوم د هغو خلکو قوت سره يو ځای کوي چې غواړي يو شمير ټولنيزو مسايلو ته لازمه توجه او پام را واړول شي او د حل په هکله يې يو څه وشي. دغه حرکت په نړۍ کې ډير داسې خلک را منځ ته کوي چې غواړي له نورو سره د مرستې لپاره په زړه پورې کارونه وکړي. ګرامين بانک او اړوند نهادونه يې هم معمولا د دغسې يوه حرکت د سمبول په بڼه بلل کيږي.

لکن ټولنيز کاروبار او ټولنيز تشبث عين يو شی ندي. ټولنيز تشبث يوه جامع نظريه ده او د هر هغه نوښت او ابتکار په بڼه تعريف کيدای شي ، چې له خلکو سره مرسته کولای شي.

دغه ډول يو نوښت کيدای شي اقتصادي او يا غير اقتصادي او يا هم د ګټې او بې ګټې په بڼه وي. ناروغانو ته وړيا درمل ويشل د ټولنيز تشبث يو مثال کيدای شي. همداراز په يوه کلي کې چې روغتيايي اسانتياوې نه وي موجودي، د ګټې لپاره يو روغتيايي کلينيک جوړول هم يو ټولنيز تشبث ګڼل کيدای شي. په همدې ډول يو ټولنيز کاروبار شروع کول هم.

په بل عبارت، ټولنيز کاروبار د ټولنيز تشبث يو فرعي سيټ ده او ټو ل هغه خلک چې ټولنيز کاروبار چلوي، ټولنيز متشبثين هم دي. اما هر ټولنيز تشبث بيا په ټولنيز کاروبار کې نه راځي (مثلا ناروغانو ته وړيا درمل ويشل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د ټولنیز کاروبار تصور نوی ده، نو باور دا ده چې د ټولنیز تشبث نړیوال تحریک به لدې وروسته په ټولنیز کاروبار کې دلچسپي پیداکړي.

د ټولنیز تشبث تحریک ممکن د ټولنیز کاروبار د پیل او ارتقا لپاره زیاته توجه وکړي او د هغه لپاره مناسب ابزار او نهادونه ایجاد او ترتیب کړي. یو شمیر ټولنیز متشبثین او تشبثات کیدای شي په ټولنیز کاروبار واړول شي، ځکه چې د مروج شکل په نسبت به په نوې بڼه ډیره ټولنیزه ګټه و لري.

د مروج کاروبار او ټولنیزو اهدافو د ترکیب مخکینۍ هڅې

"ټولنیز کاروبار" یوه نظریه یا تیورتیک مفهوم نده، بلکه یو شمیر ټولنیز کاروبارونه له پخوا څخه په نړۍ کې موجود وو چې ګرامین بانک او د هغه اړوند کمپني ګاني یې نموني دي. نور ټولنیز کاروبارونه هلته او دلته را څرګندیږي. ټولنیز کاروبار کیدای شي په ملي او بین المللي اقتصاد کې یو قوي لوبغاړی شي، خو د دغه هدف د ترلاسه کولو لپاره لا اوږده لاره پاته ده. به اوسني وخت کې هیڅا هم کاروبارونه د ټولنیزو اهدافو لپاره په اغیزمن ډول ندي عیارکړي. علت یې دا ده چې د ټولنیز کاروبار هغه اصلي تصور خو عام شوی لا پریږده ، چې موجود هم نده.

یوه هڅه چې منور بشری فکر په کاروباری مؤسساتو کې اچوي، کوپراتیفي تحریک[30] وو چیري چې کارګرو او مستهلکینو لاس سره یو کړی وو چې د کاروبار مالکان شي او هغه کوپراتیفي کاروبار ټولو ته د ګټې رسیدني لپاره مدیریت کړي.

رابرت آون (Robert Own 1771 – 1850) چې په انګلستان او سکاتلند کې یې د مالوچو کارخانې لرلې، د کوپراتیفي تحریک مخکښ بلل کیږي. د صنعتي انقلاب په لومړیو لسیزو کې په انګلستان کې داسې عرف وو چې د کارخانو کارګرانو ته به مزدوري په نغدي بڼه نه ورکول کیده، بلکې یو کاغذ ورکول کیده او مزدوران مکلف وو چې چې د کارخانو په مربوطه مغازو کې د هغه کاغذ په عوض کې سودا واخلي، سره لدې چې بیه به یې لوړه او کیفیت به یې هم ټیټ وو. رابرت آون د کارګرانو له دغه ډول استثمار څخه دردیده چې بالاخره یې د کارګرانو د دغه ډول استثمار د مخنیوي لپاره عملي قدم واخیست. هغه په سکاتلند کې په خپله کارخانه کې یوه مغازه خلاصه کړه چې باکیفیته اجناس به په بڼه بیه پکې خرڅیدل او کارګرو به اخیستل ، خو د خرڅلاو څخه تر لاسه شوې ګټه به بیا د ده د کارګرو تر منځ ویشل کیده. دغه حرکت او کار د کوپراتیفي تحریک نطفه بلل کیږي. د کوپراتیفي تحریک اصل دا وي چې کاروبار به د مشتریانو مالکیت وي، او د مشتریانو د ګټې لپاره به فعالیت کوي، نه ددې لپاره چې تجار ته یې ګټه ورسیږي. دغه ډول مغازي چې د رابرت آون د دغه ډول کوپراتیفي تصور په اساس فعالیت لري، په انګلستان او ډیرو اروپایي هیوادونو کې عامې دي.

[30]. تصدي (Enterprise) اصطلاح مختلفي معنی ګانې لري. په قاموسونو کې یې داسې تعریفوي: ۱. یوه پروژه یا عهده چې خاصه، مشکله، بیچلې او له خطرونو سره(پرمخاطره) وي. ۲. د یوې اقتصادي مؤسسې واحد یا فعالیت. هغې کاروباری مؤسسې ته وایي چې معمولا په مختلفو محلونو کې کمپنۍ ګانې لري خو په ګډه کار کوي چې د کمپنۍ اهداف او مرام تر لاسه کړي.
کوپراتیف (Cooperative, Corporation) دافرادو یو مستقل اتحاد وي چې په رضاکارانه توګه د دې لپاره سره یو ځای کیږي چې خپل ګډ انساني، کلتوري او ټولنیز ضرورتونه او ارزوګانې د مشترکو ملکیتي تصدی پوسیله ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپراتيفي تحريک د کارخانو د بي انصافه مالکانو لخوا د غريبو د استثمار سره د مقابلې لپاره را منځته شوی وو. لدې سره بيا هم د کوپراتيف تصور په ذاتي توګه له غريبو سره د مرستې کولو لپاره نه وو را پيدا شوی. پدې ترتيب سره کوپراتيفي کاروبارونه د مالکينو په اهدافو پورې اړه لري او کيدای شي د اعظمي ګټې د ترلاسه کيدو د کاروبار يو بل شکل هم وګرزي – که اغراض يي د کارګرو حمايه نه وي. که د خپل چارو کسانو په لاس کې ولوېږي، نو بيا په محدودو لاسو د اقتصاد د کنترول وسيله ګرځي، نسبت دې ته چې په ټولنه کې له هر يوه سره مرسته وکړي.

يو بل حرکت چې هڅه يې د کاروبارونو اوښو ټولنيزو اهدافو ترکيب وو، د غير انتفاعي مؤسساتو ايجادول وو، کوم چې د ټولنو لپاره مفيد خدمات او محصولات خرڅوي. دغه ډول کمپنۍ هم په ريښتيني توګه ټولنيز کاروبارونه نه وي، ځکه چې دوی يوازې د خپل کاروبار (دعرضه کوونکو خدماتو او محصولاتو) د مصارفو يوه برخه پوره کوي، خو دوی پدې کاروبار کې ګټه نه کوي. پدې ترتيب سره دوی د خيريه رضاکارانه مرستو له جاذبې ځخه د فرار لازم سرعت نشي پيدا کولای (يعنی دا چې دوی خپل مصارف نشي پوره کولای (ځکه له خپل کاروبار ځخه ګټه نه لري)، نو دوی په خپلو پښو نشي دريدای او خيريه مرستو ته اړ وي). همدا راز دغه ډول کاروبار پانګه اچوونکي مالکان نلري، کوم چې د ټولنيز کاروبار ځانګړتيا او يوه مهمه مميزه وي- يعنی يو ټولنيز کاروبار د پانګې د منابعو د پيداکولو له لارې چې ګټه هم تر لاسه کوي، او ددغې پانګې ځخه د ترلاسه شويې ګټې له لارې د ټولنيزو ګټو مفيديت او مؤثريت يې دواړه تضمين شوی وي.

يو شمير نورې هڅې د مروجو ګټې اخيستنې د کمپنيو د مديرانو له خوا هم تر سره شوې وي، چې کمپنۍ د ټولنې د مسؤليت په رڼا کې وچلوي. مثلا په ځينو مواردو کې کمپنيو د ګټو تر څنګ ټولنيزې ښيګڼې هم وړاندې کړې وي. په ريښتيني توګه د دغو کمپنيو د مالکانو اغراض او محرکات معلوم ندي، نو نشو ويلای چې يو ټولنيز کاروبار به وي او که نه؟ اما د اعظمي ګټې د کاروبار د ماهيت له مخې دغه ډول خدمات او ښيګڼې د پانګې له کموالي سره مخامخ کيدونکي وي.

په پای کې هيڅ يو له پورته توصيف شويو ساختارونو ځخه، يعنې کوپراتيف، غير انتفاعي او يا هم د ټولنيز مسؤليت درک کونکی د ګټې کاربارونه د ريښتيني ټولنيزکاروبار قوي ښيګڼې نشي وړاندې کولای. پدې ترتيب سره نړۍ د ټولنيزکاروبار دغسې نوې بڼې ته سترګې په لاره ده.

که د ټولنيزکاروبار تصور په نړۍ کې د آزاد بازار د اقتصاد په ټولو برخو کې ريښې و غزوي، نو بيا نړۍ د بدليدو قابليت پيداکولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز کاروبار به له کومه راځي؟

دا چې د ټولنیز کاروبار تصور تر اوسه نوی او لا ډېر مشهور شوی ندی، نو په سر کې دا ستونځمن ښکاري چې دا تصور کړو چې څوک او ولې به یو څوک داسې کاروبار ایجادوي؟موږ ټول له مروج او عنعنوي شرکتونو سره بلد یو او که مو خوښېږي او یا نه، خو داسې بولو چې موږ د دوی په ارزښتونو او محرکاتو پوهېږو. د ټولنیز کاروبار په اړه بیا داسې نده (موږ نه پوهیږو چې د داسې کاروبار ارزښتونه او محرکات به څه وي؟).

فکر کوم چې که موقع ورته مساعده شي، هر څوک په ټولنیز کاروبار کې د برخې اخیستنې ظرفیت لري. خلک د خپل (کاروباري) ژوند پالنه کوي او د نورو سرپرستي او پالنه هم کوي. بشر د خپل او نورو همنوعو د ژوند د ښه کیدو یو ذاتي او طبعي میل لري، خو که وکولای شي. که زمینه ورته مساعده شي، نو خلک دا مرجح بولي چې له فقر، ناروغي، ناپوهي او له مصیبتونو څخه په خالي نړۍ کې و اوسیږي. دغه بشري حس د دې سبب کیږي چې خلک خپل بلیونونه ډالر رضاراکانه خدماتو ته وقف کړي، د غیر انتفاعي موسساتو د ایجاد لپاره بنیادونه (بنسټونه) جوړوي، د اولسی خدمتونو لپاره د خپل قیمتي وختونو بې شمیره ساعتونه رضاکارانه کارونه کوي او (په ځینو حالاتوکې خو لا) په ټولنیز سکتور کې د کم معاشه وظیفو په خوښولو سره خپل شغلي سرنوشت وقف کوي. دغه ډول محرکات به د ټولنیزو کاروبارونو د ایجاد محرکات هم وي، خو چې یو ځل دغه تصور په عام ډول تفهیم او وپیژندل شي.

په راتلونکي کې د ټولنیز کاروبار د غوړیدو لپاره کیدای شي لاندې یو شمیر خاصې منابع د یادولو ړ وي:

- کیدای شي موجوده مختلف الشکله او مختلف الحجمه کمپنیانې به وغواړي چې دوی خپل ټولنیز کاروبارونه پیل کړي.ځینې یې ممکن د دوی د موجوده «ټولنیز مسؤلیت» د رسالت د یوې برخې په توګه د خپلې کلنۍ ګټې یوه برخه ټولنیز کاروبار ته وقف کړي. نور بیا شاید د نویو بازارونو د لټون او پیداکولو په هیله له غریبو سره د مرستې له لارې یو ټولنیز کاروبار پیل کړي. دغه ډله به یا خپل ځانته ټولنیز کاروبار، یا د نورو کمپنیو په مرسته او یا هم د ټولنیز کاروبار د متخصصو متشبثینو سره په همکارۍ کې کوم ټولنیز کاروبار ایجادوي.
- ټولنیز بنسټونه (خیریه مؤسسات) ممکن د دوی د خیریه کار سره موازي خو په ځانته بڼه[31]، د ټولنیز کاروبار د ایجاد لپاره د پیسو صندقونه ایجاد کړي[32]. د ټولنیز کاروبار ګټه دا ده چې که څه هم دغه کاروبار ټولنیزې ګټې تولیدوي خو پیسې یې نه ضایع کیږي او پدې ترتیب سره د ټولنیزو بنسټونو د ښو کارونو وړتیا تقویه کوي.
- د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو دمعمولو کاروبارونو په حوزه کې یو شمیر مجرب متشبثین (کامیاب کاروباریان) شاید دا خوښ کړي چې خپل استعدادونه، نوښتونه او د مدیریت مهارت د ټولنیزو کاروبارونو په تاسیسولو او

---

[31]. مثلا د افغانستان لپاره د سویډن کمیټه چې د عادي خیریه کارونو تر څنګ یې غریبو متشبثینو ته د کاروبار د ایجاد لپاه وړیا قرضې ورکولی. د قرض کوونکو سره به تعهد کیده چې اصل سرمایه به بیرته په موعده قسطونو بیرته سویډن کمیټی ته ورکوي. افغانستان لپاره د سویډن کمیټي له دریو لیسزو راهیسي په یو شمیر محدودو کلیوالي سیمو کې د وړو متشبیثینو سره د وړو قرضو پروژه پیل کړي وه. نتیجه یې یوې څیړنی ته اړتیا لری چې مؤثریت یې معلوم شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلولو کې و ازمایی. د دوی مشوقات شاید دا وي چې هغې ټولنې ته بیرته یو څه ورکړي چې دوی پکې آباد شول (پیسې یې پیداکړې)[33] او یا د کوم نوي کاروبار کولو وسوسه ولري .

- نړیوال او بین الدولي انکشافي تمویلونکې منابع له ملي خیریه پروګرامونو څخه نیولې بیا تر نړیوال بانک او ساحوی بانکونو پورې شاید د دوی د مرستو په ترلاسه کوونکو هیوادانو یا سیمه او یا هم ساحوي سطحه باندې د ټولنیزو کاروباري نوښتونو د ایجاد لپاره یوه برخه بودیجه تخصیص کړي. نړیوال بانک او ساحوي بانکونه کولای شي چې د ټولنیزکاروبارونو د ایجادولو لپاره مالي مرستې چمتو کړي.
- دولتونه کولای شي چې د ټولنیزو کاروبارونو د حمایې لپاره انکشافي بودجه تهیه کړي[34].
- دمستعدو او مالداره متقاعدینو لپاره ټولنیز کاروبار شاید د پانګه اچونې یو جذاب فرصت او موقع وي. همدا راز هغو کسانوته چې ډیر مال په میراث ورپاته شوی وي، شاید په ټولنیز کاروبار کې پانګه اچول یا یو ټولنیز کار پیلول یوه ښه مفکوره وبلل شي.
- دلوړو تحصیلاتو یا تجارتی نهادونو ځوان فارغان شاید د ګټې د ترلاسه کیدونکو مروجو کاروبارونو په عوض ټولنیز کاروبار د دې لپاره خوښ کړي چې د نړۍ د بدلیدو خیالونه یې هڅوي او غواړي چې نړۍ بدله کړي.

د ټولنیز کاروبار تصور د ځوان کهول لپاره په ټوله نړۍ کې، او په خاصه په آبادو هیوادونو کې شاید یو په زړه پورې کاروبار وبریښي.ځوان کهول په موجوده سرمایه داري نړۍ کې ناهیلی دی، ځکه چې د دوی د علاقې د جذب لپاره داسې څه پکې نشته. یواځې د مشتریانو د خوښې لپاره محصولات تولیدول او ګټه ترلاسه کول شاید د ځوان کهول لپاره کوم خاص هدف نه وي. دغه خلاوې به د ټولنیز کاروبار په وسیله ډکیدای شي.

د دومره ډیرو منابعو په نظر کې نیولو سره زه وړاندوینه کوم چې ټولنیز کاروبار به په څو راتلونکو کلونو کې د کاروباري نړۍ په صحنه کې یو معمو ل رنګ او ځانګړتیا وګرځي.

---

[33]. د آغاخان فاونډیشن (بنسټ) شاید د ګټې د یوه کاروبار، چې ټولنیز کاروبارونه هم کوي، یو مثال وي. آغاخان فاونډیشن د لویو قراردادونو او د انکشافي پروژو له لارې ښه مالي امکانات تر لاسه کوي، خو ورسره بیا په هغو غریبو ټولنو کې چې دغه پروژې عملي کوی، خیریه نهادونه هم چلوي چې ځینې یې ټولنیز کاروبارونه هم وي – مثلا غریبو ته د وړو تشبثاتو د ایجاد لپاره بې سوده قرضې ورکول.

[34]. په افغانستان کې د کلیو د پراختیا بانک او زراعتي بانک یې کیدای شي مثالونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشر څو وجهي مخلوق ده

کیدای شی مو ړ د ټولنې په اړه د اقتصاد پوهانو هغه تنګ لید پدې فرضیې سره غني کړای شو چې خلک دوه ډوله و بولو: یو هغه خلک چې غواړي اعظمي ګټه ترلاسه کړي، او بل هغه خلک چې غواړي ټولنیزې ګټې ایجاد کړي او خلکو او د مځکې سیارې ته ښه کارونه وکړي. خو د دغه نوې فرضیې سره بیا هم موږ د یو بعدي خلکو په نړۍ کې پاته کیږو – یواځې د یو بعدي خلکو دوه ډوله دکلاسیک اقتصادی لید بر عکس چې یواځې بشر یو ډول مخلوق بولي (هر څوک یواځې د ګټې او هغه هم د اعظمي ګټې په لټه کې وي).

په حقیقی په دنیا کې یواځې د یو بعدي انسان دوه ډولونه نه دي، بلکې انسان یواځې یو ډول شخصیت ده چې خلک یو، دوه، درې او یا زیات ډولونه علایق او اهداف لري او دی یې په بدلیدونکي ډول په مختلفو درجو سره مخکې بیایي. د اسانتیا لپاره کولای شو چې دغه علایق په دوو لویو کتیګوریو وویشو – خپله ګټه او ټولنیزه ګټه، کوم چې له هغه دوه ډوله کاروبار سره مطابقت کوي چې موږ د کتاب پدې فصل کې توضیح کړل: د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو کاروبار او ټولنیز کاروبار.

افراد، کمپنیانې او یا هم پانګه اچوونکي به څه ډول له دغو دوو کاروباري بهیرونو څخه یو انتخاب کړي؟ له ښه مرغه چې خلک یواځې یو له دغو دوو بدیلونه څخه د حتمي انتخاب په حالت کې نه دي- یعنی یا دغه یا هغه - په اکثرو حالاتو کې خلکو ته دا موقع مساعده وي چې په عین حال کې په دواړو دغو بهیرونو کې برخه ولري- البته دا چې افراد په یوه زماني وقفه کې کوم ډول اهدافو ته ډیر ارزښت ورکوي او مرجح یې بولي، افراد به په مختلف تناسب سره په هریوه له دغو بهیرونو کې برخه ولري. مثلا:

- یو پانګه اچونکۍ شاید یوه برخه خپله پانګه د اعظمي ګټې په کاروبار کې ولګوي، او د خپلې پانګې بله برخه بیا په کوم ټولنیز کاروبار کې په کار واچوي.
- د یوې کمپنۍ د ریسانو بورډ شاید تصمیم ونیسي چې د کمپنۍ د کال د ګټې یوه برخه د خپل کاروبار د پراخولو لپاره په مارکیټ کې ولګوي، (مثلا بله کمپنۍ واخلي او یا موجوده کمپنۍ پراخه کړي) او د ګټې پاته برخه په کوم ټولنیز کاروبار کې په کار واچوي.
- د کوم خیریه نهاد د محسنینو د بورد غړي ممکن د ترلاسه شویو هدایاوو یوه برخه پداسي ټولنیز کاروبار کې ولګوي چې د دوی د نهاد له اهدافو سره مغایرت نلري.
- حتی د کاري ژوند په مورد کې هم یو څوک ممکن د یو څه وخت لپاره د اعظمي ګټې په کاروباري ساحه کې کار وکړي، بل وخت بیا د غیر دولتي مؤسساتو په ساحه او بل وخت بیا د ټولنیز کاروبار په ساحو کې مصروفیت ولري.

دا ویره نشته چې یو څوک د پانګه اچوونې او یا کاري ژوند په مورد کې حتمي باید د دغو دوو یو بعدي بشري سلوک له موډلونو څخه یو انتخاب کړي. بشر یو څو بعدي مخلوق ده او هغه کاروباري موډلونه چې موږ یې پیژنو هم باید په معادله توګه متنوع وي. ټولنیز کاروبار د یوه بدیل په توګه درک کول او تشویقول به له هغه سره مرسته وکړي.(د بشر له څوبعدی ماهیت سره).

پـــــــــــــــــــــای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکنې پایلې او نتایج د افغانستان په شان د هیواد لپاره

د ټولنیز کاروبار مفهوم د غریب قشر له کاروباری استعدادونو څخه د کا راخیستلو لپاره زمینه برابرول دي. دا چې غریب قشر سرمایه نلري، نو د سرمایه داری نظام د تصور له مخې دغه قشر یوازی استخدام کیدای شی (یوازی مزدوري کولای شي)، پداسي حال کې چې هر څوک د کاروبار استعداد لري، خو وسایل (پانگه) نلري. د دې لپاره چې د ټولنې غریب قشر کاروبار وکړای شي او هم نورو ته کارونه ایجاد کړای شي، دوی ته باید مالي مرسته مهیا شي. د نړۍ په بانکي نظامونو کې معمولا بانکې قرضه ترلاسه کول له یوې خوا ضمانت غواړي او له بلې خوا معیینه فیصدي سود ورکول ایجابوي، چې پدې ترتیب سره د ټولنې غریب قشر د کاروبار لپاره پانگه نه شي ترلاسه کولای.

د ټولنیز کاروبار له تصور سره سم، د ټولني غریب قشر ته باید د بانکدارانو، بانکونو یا د ټولنې د متمویلو او مستعدو افرادو لخوا د «قرض حسنه» په شرایطو آسانه مالي امکانات ورکړل شي، تر څو دوی په انفرداي او یا په گډه سره یو کاروبار وربانديي شروع کړي. په قرض ورکولو برسیره دغه ډول افراد باید کاروبار کولو ته هم تشویق شي، یعنی د قرض اخیستلو لپاره قرضه اخیستونکي باید د یو ډول کاروبار تر سره کولو پلان ولري تر څو قرضه ترلاسه کړای شي.

زموږ هیوادوال له یوې خوا په طبعی توگه متشبث او زیارکښ وگړي دي او له بلې خوا د آزاد کاروبار کولو جرآت هم لري. زموږ د هیوادوالو آزاد طبعیت (د هیواد په تیر تاریخ کې په ریښتینی معنی د پیوډالي او سرمایه درای نظام نه موجودیت) او هم د اسلامې ارزښتونو څخه د الهام له برکته د ټولنیز کاروبار لپاره ښه آماده ښکاري، خو حمایي، تشویق او بازار موندني ته لویه اړتیا لیدل کیږی. د لازمې سرمایې آسانتیاوي به له دوی سره ډیره مرسته وکړي چې د وړو کاربارونو گټه ولري.

د قرضي د تهیه کولو لپاره د گرامین بانک د تجربو په شان په هیواد کې کیدای شی چې مختلف جوړښتونه وکارول شي، چې لاندي يې څو مثالونه دي:

- د هیواد متمول او شتمن متقی اشخاص تشویق شي چې د خپلو سرمایو یوه برخه د هیواد په یوه بانک کی واچوي تر څو غریب وگړي د کاروبار د ترسره کولو لپاره قرضه څینی واخلي؛
- په هیواد کې د کلیو د پرا ختیا بانک کیدای شي د غریبو د کاروبار لپاه قرضه ورکول رایج کړي؛
- د نړۍ شتمن وگړي د بشری او یا اسلامی احساس له مخې تشویق او جلب شي تر څو په دغه ډول بانکونو کې یوه څه سرمایې واچوي؛
- کیدای شي سرمایه اچوونکې له غریبو سره په گډه ټولنیز کاروبار ونه شرع کړي.

یو شمیر واړه کاروبارونه او تشبثات چې د سرمایې د تهیه کولو په صورت کې په ټول هیواد، او په خاصه کلیوالي سیمو کې، مناسب لیدل کیږي، کیدای شي په لاندی برخو کې وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. د کرنې او مالداري په برخه کې:

- له غریبو کم زمینه او بی کسه کلیوالی کورنیو سره مرسته کول چې په خپلو کمو مځکو (یا دولتی غیر زراعتي ملکی مځکو)کې کورنۍ باغچې، قیمت بیه طبې بوټي (زعفران، انجه، ادرک (زنجبیل)، الوویرا، او نور وکرلای شی؛
- په کورونو کې د چرگو او هگیو کوچني فارمونه جوړول؛
- په یو شمیر سیمو کې د طبعي ځنگلونو او بوټو پالنه او ساتنه (کیدای شي محلی حاکمان او د زراعت وزرات یي یو لوی پیمانه پلان جوړ کړي او له اوسیدونکو سره مالي مرسته وکړي چې هغه طبعي نایاب ځنگونه او بوټي وساتی او توسعه ورکړي)؛
- د شمسي انرژی کوچني پلانتونه جوړول او په محلي سطحه په کورونو یا وړو صنعتي کارځایونو خرڅول؛
- په محلي سطحه د طبعي میوو پروسیس کول (مثلا د زنغوزیو، پستې، بادامو یا چارمغزو پخول، سپینول، پاکت بندي کول، کارتن کول او صدور ته تیارول)؛
- د میو مربع، جوس یا هم کانسرو جوړولو کاروبار تمویل او تشویقول.
- د حیواني پوستکو پخول او پروسیس کول؛
- د شاتو مچیو، وریښمو چنجیو یا هم ماهې پالني فارمونو په شان واړه کاروبارونه تشویقول او تمویلول؛
- او نور.

۲. د صنعت او تولیداتو په برخه کې:

ټول هغه واړه صنعتي محصولات چې اومه مواد یې په هیواد کې پیداکیږي او تولید یې لوړپیمانه تخنیکي پوهه او پیچلتیا نه ایجابوی او په هیواد کې کافي مصرف لري، د ټولنیز کاروبار له لاري په اسانۍ تمویل، تشویق او ایجادیدلای شي. مثلا: برقي سایکټونه، سویچونه، برقی اوتو، منقلونه، حتی شمسي پلاټونه او نور.

د صنعتي او زراعتي هر ډول ټولنیز کاروبار لپاره لازمې بریښنا د شمسي پلاټونو له لاري په هره سیمه کې په محلي توگه ترلاسه کیدای شي . برسیره پر دې په کلیوالي سیمو کې د محلونو کرایه هم هیڅ او یا کمه وي، نو باور داده چې د ښه کیفیت د تولیداتو قیمت به هم د وارد شویو موادو په نسبت ټیټ وي. له دغه ځایه څخه د ښه رقابت لپاره به یوازي د محصولاتو ښه کیفیت لازم او کافي وي.

و من الله تفیق

منصوری

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library